

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KOMPOZITA TYPU N + N V SOUČASNÉ FRANCOUZŠTINĚ

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ondřej Pešek, Ph.D.

Autor práce: Iveta Neumannová

Studijní obor: Bohemistika – Románská filologie (specializace francouzský jazyk)

Ročník: 5.

2013

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Stařeč 25. dubna 2013

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce, panu doc. PhDr. Ondřeji Peškovi, Ph.D., za podnětné rady, trpělivost a čas, který vedení mé práce věnoval. Poděkování patří také Eléonor Gohier za ochotu při konzultaci nejasných francouzských výrazů.

Anotace

Předmětem bakalářské práce je charakteristika francouzských kompozit typu N+N. Práce je rozdělena na dvě části. První část vymezuje pojmy kompozice a kompozitum a v následujících kapitolách pojednává přímo o kompozitech typu N+N. Popisuje grafické a morfologické vlastnosti těchto jednotek, jejich strukturu a stanovuje syntaktická a sémantická kritéria, která slouží k odlišení kompozit od volných syntagmat. Poslední kapitola je věnována kompozici v češtině. Druhá část práce je zaměřena na překlad tohoto typu kompozit. Hodnotí, jakým způsobem jsou překládána do češtiny. Pro jednotky, které slovníky nezmiňují, jsou navrženy vlastní překlady.

Klíčová slova: francouzština, slovtvorba, kompozice, kompozitum, překlad

Abstract

The topic of the bachelor thesis is a characteristic of French compounds of the type N+N. The thesis is divided into two parts. The first part defines the terms compounding and compound and next chapters deal directly with the compounds of the type N+N. They describe graphical and morphological attributes of these units and their structure. Syntactic and semantic criteria for distinguishing a compound from a syntagma are defined, too. The last chapter is dedicated to compounding in Czech language. The second part of the thesis focuses on translation of this type of compounds. It evaluates the way they are being translated into Czech language. New translations are designed for the units that haven't been mentioned in dictionaries.

Key words: French language, word formation, compounding, compound, translation

Obsah

I. Úvod	8
II. Teoretická část	9
II. 1. Kompozice	9
II. 2. Původ složek kompozita	11
II. 3. Endocentrická a exocentrická kompozita	14
II. 4. Vývojové tendence	15
II. 4. 1. Zkracování a troncation u kompozit z cizích základů	15
II. 4. 2. Mots-valises (mots-portemanteaux).....	16
II. 5. Kompozita N + N	17
II. 5. 1. Grafická charakteristika	17
II. 5. 2. Morfologické vlastnosti	19
II. 5. 2. 1. Rod	19
II. 5. 2. 2. Tvoření množného čísla	20
II. 5. 3. Syntaktická kritéria	22
II. 5. 4. Sémantická kritéria	24
II. 5. 5. Struktura.....	25
II. 7. Slovo tvorné procesy v češtině	25
II. 7. 1. Kompozice	26
II. 7. 2. Sousloví.....	28
III. Praktická část	29
1. Kompozita ve slovnících.....	30

III. 2. Nezařazená kompozita	41
III. 2. 1. Termíny	41
III. 2. 2. Typy, druhy, odrůdy	44
III. 2. 3. Zastaralá, příznaková.....	45
III. 2. 4. Názvy povolání.....	46
III. 2. 5. Ostatní.....	46
IV. Závěr	48
V. Résumé	50
VI. Seznam literatury	52
VII. Seznam použitých zkratk	54
VIII. Seznam tabulek v textu	55
IX. Přílohy.....	56

I. Úvod

Tématem této bakalářské práce je charakteristika kompozit typu N + N v současné francouzštině. Cílem práce proto bude popsat grafické, morfologické, syntaktické, sémantické a částečně také stylistické vlastnosti těchto lexikálních jednotek. Následně se pokusíme porovnat slootovné možnosti francouzštiny a češtiny. Práci rozdělíme na dvě základní části. První bude věnována teoretickému výkladu, ve druhé, praktické, části se zaměříme na překlad kompozit typu N + N.

V teoretické části nejprve definujeme kompozici jako slootovný proces. Srovnáme, jak ji vymezují autoři vybraných publikací. Zmíníme možné dělení kompozit podle různých kritérií a představíme nové procesy, které s kompozicí souvisejí. Pátá kapitola se bude podrobně věnovat popisu vlastností kompozit typu N + N. Budeme se soustředit zvláště na způsob, jakým se zapisují a jakým tvoří množné číslo. Následně podáme jejich charakteristiky, syntaktické i sémantické, jimiž se liší od volných syntagmat. V závěru teoretické části krátce pojednáme o slootovných možnostech češtiny. Vycházet budeme zejména z práce *La lexicologie* (1997), jejímž autorem je Aïno Niklas-Salminen, z *La lexicologie: entre langue et discours* (2008) od Marie Françoise Mertureuxové a z *Le bon usage* (1991) od dvojice autorů Maurice Grevisse a André Gosse. Dále nám poslouží vybrané publikace, články a studie vztahující se k tématu.

Původně jsme v praktické části zamýšleli podrobně analyzovat všechna kompozita nacházející se ve slovnících. Bohužel se nám nepodařilo objevit vhodný způsob, jímž by bylo možné vyexcerpovat kompozita z elektronické verze slovníků. Bylo by tedy nutné vyhledávat tyto jednotky ručně z tištěných verzí. Časová náročnost tohoto postupu by však překračovala dobu vymezenou pro psaní této práce. Kompozita proto vybereme z prostudované literatury. Zjistíme, pomocí jakých výrazových prostředků byla do češtiny překládána a k jaké stylové vrstvě jazyka náležejí. Pro překlad využijeme dva slovníky, a to *Lingea velký slovník francouzsko-český a česko-francouzský* (2007) a *dvojdílný Velký francouzsko-český slovník A-K, L-Z* vydaný Československou akademií věd (1974). Pokud se nějaká kompozita ve slovnících objevovat nebudou, navrhne pro ně český ekvivalent.

II. Teoretická část

Pohled na definici kompozita i samotného slovotvorného procesu kompozice se různí. V teoretické části tedy srovnáme názory jednotlivých lingvistů na skládání. Dále se zaměříme na původ konstituentů kompozit a dělení francouzských kompozit na endocentrická a exocentrická. Poté představíme tendence ve vývoji tohoto slovotvorného procesu. Následující kapitoly se budou zabývat popisem kompozit typu N + N, jenž je cílem práce. Ukážeme kritéria, pomocí nichž lze odlišit kompozita od volných syntagmat, a předložíme možnou typologii. Na závěr se krátce zmíníme o slovotvorných možnostech češtiny.

II. 1. Kompozice

Kompozice patří spolu s derivací mezi slovotvorné procesy. Výsledkem obou procesů jsou slova utvořená. Mluvní tak mohou definovat na základě slova fundovaného slovo fundující, popř. na základě slova motivujícího slovo motivované. Při derivaci dochází k připojování afixů k základu (kořeni) slova. Pokud se afix připojuje před kořen slova, hovoříme o prefixaci (*dé-faire*), pokud za kořen slova, jedná se o sufixaci (*dans-eur*). Vymezení prefixace vůči kompozici se jeví jako problematické kvůli relativní samostatnosti předpon. Autoři *Le bon usage* (1991: 180) tak například za prefixy považují pouze jednotky, které se v jazyce nevyskytují samostatně. Slova jako *contrebalancer*, *sous-estimer*, *surpayer* apod. jsou tedy hodnocena jako kompozita typu Prép. + V (s. 192). Niklas-Salminen (1997: 61) naopak dělí prefixy na nesamostatné (*dé-*, *ré-*, *in-...*), kterých je většina, a na samostatné (*avant-*, *contre-*, *en-...*), které se užívají rovněž jako příslovce a předložky (*Je marche sous la pluie.*). Sloveso *sous-estimer* je proto podle autora utvořeno prefixací.

Rozrůzněnost pohledů na tvoření slov skládáním demonstrujeme na příkladu několika níže uvedených definic autorů lingvistických publikací.

Italští jazykovědci Guevara a Scalise¹ se pokusili ve své studii *Searching for Universals in Compounding* (2008) schematicky znázornit ideální kompozitum platné pro všechny jazyky. Docházejí ke vzorci:

[X ó Y]Z

přičemž X, Y a Z představují základní slovní druhy a ó gramatický nebo sémantický vztah mezi složkami. Fabio Montermini dodává, že by ideální kompozitum mělo být lexikalizované.

Ostatní autoři vybraných publikací uvádějí konkrétnější definice. Řada neromanistů (Šabršula, 1983: 123) považuje za kompozici „*skládání dvou či více kořenných (základových) morfémů*“. Podle Šabršuly tuto definici lze ve francouzštině použít pouze pro kompozita z cizích základů. Stejně jako J. Dubois soudí, že pro francouzštinu je typické skládání celých slov.

Marie Françoise Mertureuxová (2008: 53) kompozici vysvětluje jako tvoření slov skládáním dvou nebo více základů (*bases*). Výsledkem tohoto slovtvorného procesu jsou podle autorky zejména substantiva, výjimkou je několik sloves (*bouleverser, tournebouler*) a starých adjektiv (*gris bleu, mi-poisson*).

Niklas-Salminen (1997: 72) definuje kompozici jako spojení dvou složek, z nichž každá může sloužit jako základ pro slova odvozená². Připomíná, že někdy bývá vymežována jako sloučení prvků, které se v jazyce vyskytují volně. Tuto definici podle něj nelze použít pro kompozita latinského a řeckého původu³. Její nevhodnost demonstruje na příkladu slova *anthropologue*. Ani *anthrope*, ani *logue* nestojí ve francouzštině samostatně, slouží ale jako základ pro odvozování (*anthropien, logistique*). Autor si také všímá počtu složek a výsledného slovního druhu. Za kompozita považuje dvojčlenné jednotky jmenné (*pause-café*), popř. adjektivní (*sourd-muet*) nebo verbální a jmenné trojčlenné jednotky (*moulin à vent*). Ustálená spojení

¹ Citováni v práci Fabia MONTERMINIHO *Units in compounding* (2010).

² «*La composition peut être définie comme la juxtaposition de deux éléments qui peuvent servir de base à des dérivés.*»

³ Viz kapitolu II. 2. Původ složek kompozita.

patřící k jiným slovním druhům a více než trojčlenné jednotky (*à pas de loup, au fur et à mesure...*) pokládá za sousloví (*locution*).

Definici kompozice jako procesu, při němž dochází ke vzniku nové lexikální jednotky spojením dvou existujících slov, udávají i Grevisse a Goosse (Le bon usage, 1991: 190).⁴ Podotýkají však, že je vhodná pouze pro vlastní kompozita (*prie-Dieu, surnager, wagon-lit, aigre-doux...*). Připomínají možnost tvoření kompozit nominalizací syntagmat (*une deux-chevaux, le plus-que-parfait...*) nebo vět (*un laissez-passer, un rendez-vous...*), derivací již utvořených kompozit (*tire-bouchon > tire-bouchonner, grand-duc > grand-ducal...*), nebo ustálením syntagmat (*aujourd'hui, bonsoir...*). Do zvláštní kategorie potom řadí kompozita, která se konstituují na základě jednoho nebo více cizích slov.

Autoři tedy obvykle oddělují skládání klasických a francouzských konstituentů. Výsledkem slovotvorného procesu jsou, jak uvádějí, především substantiva.

II. 2. Původ složek kompozita

Tradičně se ve francouzštině rozlišují dva typy kompozit podle původu jednotlivých složek. Prvním typem jsou kompozita formující se na základech klasických jazyků (*phtisiologie*) nebo z nich přímo vypůjčená (*philosophie*), druhým ta, která se skládají z francouzských slov.

Tvoření slov pomocí latinských a řeckých základů využívá zejména odborná terminologie. Jednotlivé složky se v současné francouzštině nevyskytují volně (Niklas-Salminen, 1997: 72). Tyto nesamostatné části lze označovat pojmy préfixoid a sufixoid, André Martinet je nazývá konfixy (Šabršula, 1983: 92). Některé prvky se objevují pouze na začátku slov (*acro-, acrobate*⁵), jiné pouze na konci (*-mane, mégalomane*⁶).

⁴ «On appelle composition le procédé par lequel on forme une nouvelle unité lexicale en unissant deux mots existants.»

⁵ A. NIKLAS-SALMINEN, 1997: 75.

⁶ IBIDEM.

Většina však může stát v obou pozicích (*cosmonaute/macrocosme*). Pro tyto základy navrhuje Mortureuxová (2008: 56) označení infixy.

Kompozice se při tomto typu tvoření řídí pravidly platnými v klasických jazycích. Původní latinskou či řeckou syntax můžeme vysledovat ve vnitřním pořadí konstituentů, je zachováno řazení déterminant-déterminé. Latinské prvky jsou méně časté. První část kompozita bývá zakončena na -i- (*insecticide*). Větší množství základů pochází z řečtiny, jejich spojovacím vokálem bývá -o- (*cleptomane*)⁷.

Francouzština užívá i hybridní formy (Niklas-Salminen, 1997: 74–75), tzn. kompozita, jejichž jedna část pochází z latiny, druhá z řečtiny (*automobile, homosexuel*), nebo taková kompozita, která vznikla kombinací klasického základu s francouzským (*minijupe, discothèque*). Dochází také k občasnému vzniku synonym, z nichž jedno má latinský, druhé řecký původ (*juxtaposition, parataxe*).

Alise Lehmannová s Françoise Martin-Berthetovou (2008: 231) zdůrazňují, že výslednými slovními druhy jsou v tomto typu kompozice substantiva a adjektiva, ačkoliv etymologicky jsou složky jak substantiva a adjektiva, tak i slovesa, příslovce či předložky. Autorky proto používají pro klasifikaci kompozit slovní druh komponentů, který měly v jazyce, z něhož pocházejí⁸. Přiznávají však, že se toto členění neobejde bez problémů. Podle jejich názoru je možné hodnotit např. prvek *graphe* (tzn. psát, psaní) v některých slovech jako verbální (*biographe* = „život + psát“, tzn. „ten který píše život“, N + V), v jiných jako nominální (*ortographe* = „správné + psaní“, A + N).

Druhým typem kompozit jsou kompozita utvářená spojením francouzských slov, která se v jazyce vyskytují volně. Obvykle se nejedná o pouhou juxtapozici (Niklas-Salminen, 1997: 75). Spektrum vztahů, které mezi složkami vznikají, je velmi široké. *Grammaire méthodique du français* (Riegel, Pellat, Rioul, 2009: 910) i *La lexicologie* (Niklas-Salminen, 1997: 75) vyčleňují mezi dvěma nominálními prvky vztah atributivní (např. *député-maire*, tzn. *le député est maire*, N + A) a vztah determinativní (např. *pomme de terre*). Ve strukturách typu V + N může mít N status předmětu (např. *porte-cartes, chasse-neige*). *La lexicologie* připomíná ještě možný

⁷ V příloze 1 se nachází seznam konfixů převzatý z *Le bon usage* (1991: 197-199).

⁸ Představovaná typologie (2008: 231 – 233) zahrnuje vzorce V + N (*philanthrope* = „milovat + člověk“, N + V (*hydrophile* = „voda + milovat“), A + N (*mégalthé* = „velký + kámen“), N + N (*toponyme* = „místo + jméno“), Adv + V (*télépathie* = „daleko + pociťovat“), Adv nebo Prép. + N (*paradoxe* = „mimo + smýšlení“).

vztah podřadnosti (např. *savoir-faire*, *laisser-passer*) či souřadnosti (např. *pousse-pousse*) ve strukturách typu V + V.

V jednotkách obsahujících verbální složku (Mortureuxová, 2008: 54) francouzština napodobuje pořadí obvyklé ve francouzské větě, tedy déterminé-déterminant (*un sèche-cheveux*).

Podle slovního druhu konstituentů lze schematicky znázornit vnitřní struktury kompozit. Nejširší typologii představuje Michel Mathieu-Colas. V *Essai de typologie des noms composés français* (1996: 3) dělí kompozita do 17 základních tříd:

1. Výpůjčky (*Emprunts*)
2. Onomatopoeie a podobná slova (*Onomatopées et mots assimilés*)
3. Písmena, zkráceniny a zkratky (*Lettres, abréviations et sigles*)
4. Kompozita z neohebných slovních druhů (*Composés sur particules*)
5. Kompozita z číslovek (*Composés sur cardinaux*)
6. Kompozita z latinských a řeckých základů (*Composés sur thèmes savants*)
7. Kompozita ze sloves (*Composés sur verbes*)
8. Kompozita z adjektiv (*Composés sur adjectifs*)
9. Kompozita A + N (*Composés ADJECTIF + NOM*)
10. Kompozita N + A (*Composés NOM + ADJECTIF*)
11. Kompozita N + N (*Composés NOM + NOM*)
12. Kompozita N + de + X (*Composés NOM + de + X*)
13. Kompozita N + à + X (*Composés NOM + à + X*)
14. Kompozita N + en + X (*Composés NOM + en + X*)
15. Kompozita N + jiná předložka + X (*Composés NOM + AUTRE PRÉP. + X*)
16. Kompozita N + různé (*Composés NOM + DIVERS*)
17. Kompozita z vět a sousloví (*Composés sur PHRASES et LOCUTIONS*)

Tuto klasifikaci ještě doplňuje osmi třídami, do kterých řadí více než dvojčlenná kompozita.

II. 3. Endocentrická a exocentrická kompozita

Jmenná kompozita se tradičně dělí do dvou typů. První typ představují kompozita endocentrická, ve kterých jsou složky ve stejném vztahu jako ve větě podmět a jmenný přísudek, druhý typ kompozita exocentrická, která odpovídají predikátu podmětu, jenž není součástí kompozita. Endocentrická přejímají rod té části, která by byla ve větě podmětem slovesu «être», exocentrická mohou mít jiný rod, než mají jejich komponenty.⁹

Jiní autoři pracují s pojmem hlava kompozita. Tu představuje prvek, který funguje jako řídicí člen a hyperonymum celého kompozita. Endocentrická jsou tedy ta, která hlavu mají, exocentrická ta, jejichž hlava stojí mimo kompozitum. Sergio Scalise¹⁰ navrhuje pro zjištění její pozice test EST UN.

Endocentrická:

un bébé-éprouvette = c'est un bébé qui a été conçu dans une éprouvette

un arc-en-ciel = c'est un arc qui est dans le ciel

une porte-fenêtre = c'est une porte qui est en même temps un fenêtre

Exocentrická:

un porte-clés = c'est un objet qui porte les clés

un rouge-gorge = c'est un oiseau qui a la gorge rouge

un pur-sang = c'est un cheval qui a «pur sang»

G. Lessard (1996) uvádí, že pro francouzštinu je typická pozice hlavy na levé straně. Přípouští však případy, ve kterých se nachází napravo (*libre-échange*).

Někteří jazykovědci s členěním kompozit na edocentrická a exocentrická polemizují. Například Pierre J. L. Arnaud (2010) uvažuje o endocentrických

⁹ M.-F. MORTUREUX, (2008), La Lexicologie: entre langue et discours, Paris, Armand Colin.

¹⁰ Citován v práci Les composés italiens actuels (J. RADIMSKÝ, 2006: 70).

kompozitech, která jsou užitá v přeneseném významu a hlavu tak ztrácejí. Jako další zmiňuje kompozita, jejichž konstituenty stojí na stejné úrovni – mají tak hlavy v podstatě dvě.

II. 4. Vývojové tendence

V současnosti ztrácí tradiční pojetí dělení kompozice podle původu složek na významu. Jako důležitější se jeví procesy, které je možné aplikovat jak na francouzské základy, tak na základy latinské a řecké (Mortureux, 2008: 57).

II. 4. 1. Zkracování a *truncation* u kompozit z cizích základů

Vzhledem k tomu, že kompozice i derivace vedou k prodlužování slov, vznikají v jazyce procesy, které tuto tendenci vyvažují – zkracování a *truncation* (Mortureux, 2008: 67). Oba tyto procesy spočívají v odstranění jedné nebo několika slabik. Mortureuxová (2008: 58-60) je odděluje na základě toho, vznikají-li jednotky, které lze užít v jazyce samostatně (zkracování) či nikoliv (*truncation*). Lehmannová s Martin-Berthetovou (2008: 218-220) užívají pouze pojmu *truncation*. Ta se na začátku slova označuje jako apokopa, na konci jako afereze.

Truncation kopíruje morfologickou hranici (Lehmannová, Martin-Berthetová, 2008: 218). Původní kompozita z klasických základů jako *automobile*, *microphone*, *télévision*, *homosexuel* apod. se zkrátí na *auto*, *micro*, *télé*, či *homo*. Takto zkrácená mohou vstupovat do procesu kompozice. Vznikají nové lexikální jednotky, v nichž je zkrácený prvek užitý ve významu slova před zkrácením. Např. kompozitum *automobile* bylo utvořeno spojením řecké báze *auto-* („sám“) a latinské *-mobile* („pohybovat se“). Po zkrácení vytváří prvek *auto-* nová kompozita, v nichž je ho užito ve významu

automobile (autoroute, auto-école). V jazyce však nadále vznikají slova, která obsahují tyto prvky v původním významu. Dochází tak ke vzniku homonymie základů. Proto můžeme ve francouzštině najít zároveň slova *homosexuel* („stejné“ + „pohlaví“) i *homophobe* („ten, kdo má strach z homosexuálů“), *téléphone* (*télé* ve významu daleko, z dálky) i *téléspectateur* (televizní divák) a další.

Lehmannová s Martin-Berthetovou (2008: 218) si všímají také zvláštního typu zkracování francouzských slov. Ta podle nich v některých případech napodobují řecké základy zakončené samohláskou -o (*Europe* v *eurodollar*, *pétrole* v *pétrochimie* apod.). Fonetická hranice zde napodobuje hranici morfologickou.

II. 4. 2. Mots-valises (mots-portemanteaux)

Mots-valises vznikají spojením dvou základů, které obsahují společný prvek. Tento typ tvoření hodnotí Lehmannová s Martin-Berthetovou (2008: 218) jako fonetické zkracování. Tvoření mots-valises se rozšířilo zejména ve dvacátém století vlivem angličtiny (*motor* + *hotel* = *motel*). Liší se od haplogie (Le bon usage, 1991: 191), při níž se vynechává jedna ze dvou stejných po sobě jdoucích hlásek nebo slabik (*Clermont-Ferrand* < *Clermont* + *Montferrand*, *contrôle* místo *contrerôle*).

Po sémantické stránce odpovídají *co-prédication*, dvojí predikaci (Mortureux, 2008: 61):

X je zároveň A i B.

Jedná se zejména o literární výrazy nebo slovní hříčky (*franglais* = *français* + *anglais*, *fictionnaire* = *fiction* + *dictionnaire*, *midinette* = *midi* + *dinette*).

Podle Lehmannové a Martin-Berthetové (2008: 219) lze jako mots-valises chápat všechny složeniny utvořené jinak než morfologickým řezem, i přesto, že složky nemají žádný společný prvek. Příkladem může být např. výraz *héliport* = *héli*(*coptère*) + (*aéro*)*port*. Rozdělení slova *heli-coptère* neodpovídá jeho morfologické stavbě (*hélico-ptère*).

Marie-Françoise Mortureuxová (2008: 61-62) upozorňuje na mots-valises v technickém názvosloví. V této oblasti nachází nejen lexikální jednotky odpovídající základní definici (*imprimaticien* = *imprimeur* + *informaticien*), ale i jednotky utvořené zvláštním způsobem. Ty podle ní odpovídají kompozici z klasických základů (jejich označující) a zároveň *co-prédication* (platí pro označovaná):

un caméscope = *caméra* + *magnétoscope*

la télématique = *télécommunication* + *informatique*

II. 5. Kompozita N + N

Jako kompozita typu N + N autoři většinou uvádějí jmenné jednotky tvořené dvěma podstatnými jmény (*café-tabac*). Pro potřeby naší práce zařadíme do této skupiny také trojčlenná kompozita typu N + Prép. + N (*prise de sang*). V následujících kapitolách se pokusíme podat charakteristiku těchto kompozit. Nejprve srovnáme vyjádření několika autorů o grafickém zápisu a poté se zaměříme na morfologické vlastnosti kompozit. Vzhledem k tomu, že je při kompozici užito slov, která se v jazyce objevují samostatně, není vždy zřejmé, jedná-li se o volné syntagma nebo o kompozitum. K jejich odlišení nám poslouží syntaktická a sémantická kritéria.

II. 5. 1. Grafická charakteristika

Jednotky utvořené spojením nominálních prvků se vyskytují bez spojovníku (*mètre cube*), se spojovníkem¹¹ (*timbre-poste*), popřípadě psané dohromady (*gendarme, chiendent*). Problematice spojovníku se věnují Maurice Grevisse a André Goosse (1991: 111-117). Dle jejich názoru se spojovník mezi substantivy píše v případě nominalizace

¹¹ Apostrof spojovník ruší: *pied-de-biche* x *pied-d'alouette* (Orthographe, 1995: 15).

syntagmatu (*un tête-à-tête*), v přenesených pojmenováních (*eau-de-vie*, *oeil-de-boeuf*), v bezpředložkových subordinačních strukturách N + N typu *timbre-poste* a strukturách typu N + N ve vztahu koordinace (*une porte-fenêtre*). Sami však poukazují na kolísání zápisu. Není možné najít přesná pravidla platná pro všechna kompozita. Některá lze psát dokonce oběma způsoby (*appareil-photo*, *appareil photo*). Grafické zaznamenání kompozit je tedy podle většiny lexikologů dáno konvencí (Radimský, 2006: 20).

Tato nejednotnost způsobuje problémy zvláště v lexikografii. Niklas-Salminen (1997: 73) uvádí, že jednotky obsahující spojovník mívají oproti jednotkám bez spojovníku ve slovníku vlastní heslo. Marie-Françoise Mortureuxová (2008: 58) se zaměřuje na slovníkové zobrazení trojčlenných jednotek. Ty, až na několik výjimek, vlastní heslo nemají. Bývají zařazeny do hesel buď jedné, nebo obou svých složek. Podle autorky není samostatná definice těchto spojení nezbytná vzhledem k jejich jasné motivaci (*tasse à thé*, *à café*). Pierre J. L. Arnaud (Arnaud: 2010) se ve svém výzkumu zabývá pouze subordinačními kompozity. Nachází celkem 809 lexikalizovaných jednotek. Ve slovnících však figuruje pouze třetina z nich.

Další problematickou oblastí se stává, jak upozorňuje J. Radimský (2006: 19), počítačové zpracovávání textu. Pro počítač je grafické slovo definováno jako (nepřerušný) sled znaků oddělených dvěma prázdnými místy.¹² Vyvstává otázka, jak pracovat s jednotkami zahrnujícími více než jedno grafické slovo.

Názory na využití grafického záznamu se u jednotlivých lingvistů liší. Někteří nepřikládají grafické podobě jednotky důležitost, pro jiné je prostředkem sloužícím k odlišení kompozit od jiných syntaktických struktur, jakými jsou např. sousloví nebo synapse (Radimský, 2006: 17). Tak např. autorům *Le bon usage* slouží grafická podoba jako kritérium členění vícečlenných jednotek na kompozita a sousloví (1991: 190–197). Jako kompozita hodnotí jednotky psané se spojovníkem nebo dohromady (*chiendent*, *montre-bracelet*, *avant-hier*). Sousloví (*locution*) definují jako sled slov, která jsou v psané podobě od sebe oddělena prázdnými místy, přesto však tvoří jednu lexikální jednotku¹³. Výrazy jako *pomme de terre* nebo *pause café* tedy považuje za jmenná sousloví.

¹² «Pour l'ordinateur, un mot graphique se définit comme une suite (ininterrompue) de caractères séparés par deux blancs.»

¹³ «Une locution est une suite de mots qui sont séparés par des blancs dans l'écriture et qui forment pourtant une unité lexicale.» (s. 196)

Grafická podoba jednotky je také jediným omezením pro M. Mathieu-Colase (1996: 2–3). Ten předkládá pravděpodobně nejširší pojetí klasifikace kompozit. Nezávisle na počtu grafických slov považuje za kompozita všechny alespoň částečně ustálené jmenné jednotky, přičemž se zabývá pouze složeninami, které se nepíší dohromady. Kromě již výše zmíněné¹⁴ základní typologie dvojčlenných kompozit uvažuje o rozšířených jednotkách typu 2 a víc N a/nebo A. U takovýchto struktur potom rozlišuje dva typy tvoření (Mathieu-Colas, 1996: 44). První typ označuje jako nadkompozici – další stupeň kompozice (*sports d'hiver – station de sports d'hiver*). Druhý představují ustálená syntagmata, tzn. jednotky, u nichž se nepředpokládá nižší kompoziční stupeň.

Můžeme tedy shodně s autory konstatovat, že užití grafické podoby jako kritéria sloužícího k odlišení kompozit od volných syntagmat, je nedostatečné. Významnou roli hraje grafický zápis nepochybně v lexikografii a při počítačovém zpracovávání jazyka.

II. 5. 2. Morfologické vlastnosti

V této kapitole představíme kompozita typu N + N z pohledu morfologie. Vzhledem k tomu, že se jedná o substantiva, budeme si všímat rodu kompozit a tvoření množného čísla.

II. 5. 2. 1. Rod

Již jsme se výše zmínili, že rod kompozit podle řady autorů¹⁵ závisí na tom, zda se jedná o kompozitum exocentrické nebo endocentrické. Kompozita typu N + N

¹⁴ Viz kapitolu II. 2. Původ složek kompozita.

¹⁵ Např. M.-F. MORTUREUX (2008: 55) či M. GREVISSE a A. GOOSSE (1996: 191).

jsou převážně endocentrická – zachovávají tedy rod řídicího členu (*un chou – un chou-fleur*).

Další pohled na tuto problematiku nabízí Jan Šabršula (1997: 72). Rod kompozita se dle jeho názoru odvíjí od rodu jednotlivých složek. Jedná-li se o dvě maskulina, výsledné kompozitum bude rodu mužského (např. *chou-navet*). Stejně tak vstupují-li do procesu kompozice dvě feminina, výsledkem bude femininum (např. *porte-fenêtre*). Pokud nejsou jednotlivé složky stejného rodu, bude podle Šabršuly výsledná jednotka (až na několik výjimek) v rodě mužském, který je považován za bezpříznakový.

II. 5. 2. 2. Tvoření množného čísla

Jak již bylo řečeno, složky kompozit se v jazyce vyskytují samostatně. Každá z nich je tedy schopná tvořit ve své autonomní existenci nějakým způsobem množné číslo. Pokud se ale slovo stane součástí kompozita, začíná se při převodu do množného čísla chovat způsobem vlastním danému kompozitu.

Brožura Orthographe (1995: 51–54) vysvětluje tvoření plurálu kompozit typu N + N v závislosti na funkci, kterou má v kompozitu druhá složka. Pokud je druhé jméno ve vztahu k prvnímu možno hodnotit jako přístavek (*apposition*), plurálovou koncovku přijmou obě části (*un aide-maçon/des aides-maçons*). V případě, že druhý člen první pouze rozvíjí (*complément*), bude v plurálu pouze první člen (*un timbre-poste/ des timbres-poste = timbre de la poste, un bouton-d'or/des boutons-d'or*). Jako výjimky, které zůstávají při převodu kompozita do množného čísla neměnné, uvádějí autoři názvy světových stran (*les Nord-Américains*) a zkrácenou podobu slova *automobile* (*une auto-école/des auto-écoles*). Neměnná zůstávají při převodu do plurálu také kompozita, jejichž obě složky fungovaly původně jako rozvíjející členy téhož slovesa (např. *un coq-à-l'âne/ des coq-à-l'âne*, tzn. „*passer du coq à l'âne*“, *un face-à-face/ des face-à-face*, tzn. „*être face à face*“) a kompozita vyjadřující barvy (*des gorge-*

*de-pigeon, des tête-de-nègre, des prince-de-galles*¹⁶). Jako zvláštní typ vyčleňují kompozita utvořená z vlastních jmen. Ta zůstávají v plurálu neměnná (*un pont-l'évêque/des pont-l'évêque*¹⁷), pokud nebylo kompozitum derivováno (*un cap-hornier*¹⁸) – v tomto případě se do množného čísla převádí druhá složka (*des cap-horniers*). Kompozita bez spojovníku tvoří plurál stejně jako se spojovníkem.

Obdobně se k tvorbě množného čísla vyjadřuje J. Šabršula v *Morphologie du français* (1997: 72–73). Zabývá se tím, zda jsou složky ve vztahu koordinace či řízenosti. Jsou-li složky kompozita spojeny koordinačně, převádějí se do množného čísla obě (*le wagon-restaurant/les wagons-restaurants*). V druhém případě se do množného čísla převádí pouze člen řídící (*le timbre-poste/les timbres-poste*). Substantivum následující po předložce zůstává neměnné (*les chefs-d'oeuvre*).

Podrobnou analýzu flexe kompozit se spojovníkem provedl Michel Mathieu-Colas (2010). Autor si nevšímá pouze toho, která ze složek bude do plurálu převedena, ale i její formy. Proto se zabývá jednotkami se spojovníkem. Jednotky bez spojovníku se dle jeho názoru chovají obvykle jako slova neutvořená (*épreuve, épreuves – épreuve de force, épreuves de force*). Složky kompozit se spojovníkem nemusejí tvořit množné číslo stejně, jako ho tvoří, když stojí samostatně (*oeil/yeux – oeil-de-boeuf/oeils-de-boeuf*). Některé prvky dokonce nabízejí více možností flexe. Kompozita typu N + de + N, která mohou podle autora činit potíže, jsou-li psána bez spojovníku (*des femmes de ménage, des lits d'hôpitaux, des boutons de manchette/manchettes*), psaná se spojovníkem tvoří plurál pravidelně, a to převedením prvního členu do množného čísla (*becs-d'oie, bonheurs-du-jour*). Stejně jako autoři *Orthographe* udává jako výjimky označení barev a derivovaná kompozita (*fil-de-féristes*). K výjimkám řadí ještě několik dalších substantiv (např. *sang-de-dragon, port-du-salut*). Složitější situace nastává u kompozit N + N. U více než dvou třetin kompozit tohoto typu přejímají znaky množného čísla, podle výsledků Mathieu-Colasovy analýzy, obě části, označuje-li výsledné kompozitum osoby (*aides-majors, chirurgiens-dentistes*), je-li výsledkem neživotné konkrétní substantivum (*aspirateurs-balais, bracelets-montres*) nebo jedná-li se o substantivum abstraktní (*comédies-ballets*). Touto ukázkou autor polemizuje s názorem, že by se flexe obou částí týkala pouze koordinačně spojených substantiv:

¹⁶ Výraz *prince-de-galles* (vlněná kostkovaná látka, esterházy) podle autorů slouží také k vyjádření barvy («*est assimilé à un nom de couleur*», *Orthographe*, 1995: 52)

¹⁷ *Le pont-l'évêque*: sýr nazývaný se podle místa výroby, kterým je Pont-l'Évêque.

¹⁸ *Un cap-hornier*: loď, která překonala mys Horn.

„Na těchto příkladech je vidět, že se dvojí flexe neomezuje na paralelní konstrukce, kde spojovník nahrazuje koordinaci (*députés-maires, batteuses-trieuses décrets-lois*), ale jeho užití je mnohem širší (*aides-majors, bateaux-mouches*). Je vyvolána samotnou formou kompozit, nezávisle na sémantickém vztahu, který prvky spojuje.“¹⁹ Jak ale M. Mathieu-Colas vzápětí dokazuje, u nezanedbatelné části kompozit zůstává v plurálu druhá část neměnná (*des assurances-vie, des pneus-neige*). V tomto případě je, jak autor vysvětluje, užito intuitivních sémantických kritérií. Jedno ze substantiv zřejmě pouze určuje druhé (*des assurances «sur la» vie, des pneus «équipés pour la» neige*). Mathieu-Colasova analýza však odhaluje značné kolísání, podle toho, jestli bylo kompozitum hodnoceno sémanticky (*sols-ciment*, tzn. *sols additonnés de ciment*) nebo pouze v závislosti na formě (*sols-ciments*). Kolísání se objevuje i v případech, kde není jasné, k jakému slovnímu druhu náleží první složka. Pokud je považována za substantivum, množné číslo tvoří, pokud za jiný slovní druh, zůstává neměnná. Z tohoto důvodu můžeme najít např. tvar plurálu *gardes-boeuf(s)*, ve kterém je prvek *garde* považován za substantivum, i *garde-boeuf(s)*, kde je část *garde* vnímána jako prvek verbální. Vlastní jména zůstávají obvykle neměnná (*des bains-marie, des chardons-marie, des hôtels-dieu*), ale i zde nachází autor sporné případy (*des paris-brest i des paris-brests*).

Zjednodušeně lze tedy říci, že u endocentrických subordinačně spojených kompozit typu N + N přejímá znak množného čísla hlava kompozita (*timbre poste/timbres poste*), popř. u koordinačně spojených „dvojhlavých“ kompozit složky obě (*le wagon-restaurant/les wagons-restaurants*).

II. 5. 3. Syntaktická kritéria

Kompozita jsou stejně jako slova neutvořená či slova derivovaná vnímána mluvčími jako ustálené jednotky, jako součást lexika. Tím se liší od volných syntagmat,

¹⁹ «On voit par ces exemples que la double flexion ne se limite pas aux constructions parallèles, où le trait d'union tient lieu de coordination (*députés-maires, batteuses-trieuses, décret-lois*), mais s'applique beaucoup plus largement (*aides-majors, bateaux-mouches*). Elle est appelée par la forme même des composés, indépendamment de la relation sémantice qui unit les éléments. » (M. MATHIEU-COLAS, 2010: 11).

kteřá jsou pouze příležitostnými spojeními slov. Rozlišení kompozit od volných syntagmat je ovšem v některých případech složité.

Niklas-Salminen (1997: 73) uvádí jako jedno z kritérií neoddělitelnost částí kompozita. Mezi jednotlivé složky není možné vložit jiný prvek (**chou vert de Bruxelles*) ani libovolně měnit jejich pořadí (**poste-timbre*). Jako další zmiňuje kritérium komutace, které dokazuje, že kompozitum v jazyce funguje stejně jako jednotky utvořené jiným slovo tvorným procesem (*unité simple*). Podle tohoto kritéria lze totiž kompozitum ve větě nahradit jiným výrazem z téhož paradigmatu. Tak např. *un crayon-feutre* je ve větě užito stejně jako ostatní výrazy paradigmatu psacích potřeb (*Il y a un crayon-feutre/un stylo/un crayon/un marqueur sur la table.*). Jiným kritériem může být podle autora nemožnost záměny jakéhokoliv prvku kompozita jeho synonymem nebo antonymem (*bébé-éprouvette/*poupon-éprouvette*). Dodává, že poslední substantivum bývá často bez členu (*robe de chambre*). Kompozita také neumožňují koordinační rozšíření jednoho ze členů, např. **sac à main et à dos*.

Autorky *Introduction à la lexicologie: sémantique et morphologie* (2008: 224–226) tato kritéria ještě doplňují. Podle jejich názoru není možná ani záměna v paradigmatu determinantů, pokud kompozitum nějaký obsahuje. Kdyby bylo použito jiného determinantu např. u výrazu *peur du gendarme* (*peur d'un/ce/chaque gendarme*), výsledná jednotka by nebyla kompozitum, jednalo by se pouze o volné spojení slov. Pro kompozita typu N + Prép. + N navrhuji test zkrácením o druhou složku (*chemin de fer* není zaměnitelné výrazem *chemin*). Ve výpovědi tedy nemůže např. za větou „*Il y a une pomme de pin.*“ následovat věta „**Cette pomme est ouverte*“. Samy však poukazují na to, že nelze aplikovat všechna kritéria na všechna kompozita. Francouzština některým paradigmatickou záměnu v omezené míře umožňuje. Tuto skutečnost demonstrují na kompozitech *machine à laver, machine à coudre*. Stejně tak některá kompozita struktury N + Prép. + N umožňují užití bez druhého členu, protože např. *fauteuil à bascule* je, jak autorky uvádějí, *fauteuil*. Uvažují proto o různých stupních ustálení²⁰ (*degrés de figement*).

²⁰ V publikaci se odkazují na texty G. GROSSE *Degrés de figement des noms composés* (1988) a *Définition des noms composés dans un lexique-grammaire* (1990).

II. 5. 4. Sémantická kritéria

Alise Lehmannová s Françoise Martin-Berthetovou (2008: 222–224) zakládají definici lexikální jednotky na existenci konkrétního/jedinečného objektu – referentu (*réfèrent unique*), který jednotka označuje. Toto kritérium proto nazývají kritérium referenční. Kompozita mají tedy stejnou označovací schopnost jako slova neutvořená, ačkoliv se skládají z několika slov, která sama fungují jako označující, pokud stojí samostatně. V souvislosti s referenčním kritériem autorky zmiňují také víceslovné struktury typu *pays en voie de développement* nebo *station de sports d'hiver*, které toto kritérium splňují od doby, kdy se začnou pravidelně užívat k označení určité skutečnosti.

Další kritérium bývá označováno jako sémantické. Jednotka vzniklá procesem kompozice získává, jak uvádí Nikas-Salminen (1997: 75), nový význam, který překračuje význam jednotlivých složek. S tímto kritériem souhlasí i Lehmannová s Martin-Berthetovou (2008: 223). Autorky uznávají, že je zřejmé u nejasných figurální výrazů, u výrazů, které ztratily původní motivaci nebo u starších kompozit obsahujících archaismy. Příkladem jim je např. kompozitum *pomme de terre*, ve kterém prvek *pomme* není užit ve významu „jablko“, ale ve svém původním významu vycházejícím z latiny, tzn. jako „plod“. Jiná situace podle nich může nastat v případě, že jsou obě složky kompozita rozpoznatelné (*reconnaissable*) a identifikovatelné (*identifiable*) se svým autonomním užitím. Některá taková kompozita sice mohou odpovídat definici, avšak v jiných případech je smysl výsledného kompozita pouze složený (*compositionnel*). To demonstrují na příkladu slova *sac à dos*, které vysvětlují jako „*tašku určenou k nošení na zádech*“²¹. Docházejí k závěru, že je třeba kritérium referenční a sémantické od sebe oddělovat, protože se v jazyce vyskytují jak jednotky, které splňují obě tato kritéria (*pomme de terre*), tak i kompozita která splňují pouze kritérium referenční (*sac à dos*).

²¹ «...un sac conçu pour être porté sur le dos» (A. LEHMANN – F. MARTIN-BERTHET, 2008: 224).

II. 5. 5. Struktura

Kompozita lze graficky znázornit podle slovního druhu konstituentů. Ve většině publikací, jak píše Michel Mathieu-Colas (1996), dělí autoři kompozita pouze do několika málo tříd (V + A, A + N, N + A apod.). Autor navrhuje podstatně rozsáhlejší klasifikaci.²² Jako kompozita označuje všechny víceslovné jednotky, které se píší odděleně a prokazují určitý stupeň ustálení.

Jednotky typu N + N dělí do několika podtříd. Analyzuje pouze synchronní stav kompozit, bez ohledu na jejich etymologii. Složky klasifikuje podle slovního druhu, který mají nehledě na to, jakou funkci plní v kompozitu. Z tohoto důvodu řadí do skupiny N + N i jednotky jako *mètre cube*, které bývají někdy považovány za N + A, a struktury typu N Card N nebo N demi N. Jednu z podtříd tvoří kompozita z kulinářské oblasti zakončená na *-ière*. Autor je sem řadí kvůli problematické shodě (*des moules marinières, des truites meunières*). Kompozita s prvkem *-major* jsou prozatím považována za podskupinu N + N. Pro struktury *maître(-)N* navrhuje Mathieu-Colas řazení pod N + N i pod A + N v závislosti na tom, zda označují osoby, či nikoliv (*maître-cylindre*).

Převzatá tabulka struktur kompozit typu N + N (Mathieu-Colas: 1996) je zařazena v přílohách. První sloupec znázorňuje strukturu kompozita, ve druhém jsou uvedeny příklady.

II. 7. Slovtvorné procesy v češtině

Nová slova jsou v češtině tvořena třemi základními slovtvornými procesy, a to derivací, kompozicí a abreviací.

²² Viz kapitolu II. 2. Původ složek kompozita.

Většina slov je utvořena derivací pomocí polysémantických sufixů. Takto vzniklá pojmenování o jednom slovtvorném základu umožňují snazší odvozování dalších slov, jsou tedy výhodná z hlediska ekonomie jazyka. Čeština patří, na rozdíl od izolační francouzštiny, mezi jazyky flexivní. Derivovaná slova jsou ke skloňování vhodnější. Odvozování má také historické odůvodnění. Slovní zásoba vznikala v devatenáctém století do značné míry uměle, je pro ni tedy charakteristická tvorba slovtvorných hnízd.²³

Vzhledem k tématu práce bude dále podrobněji pojednáno o kompozitech a souslovích.

II. 7. 1. Kompozice

Kompozice se v češtině uplatňuje v mnohem menší míře než derivace (Hubáček, 1998: 78). Tvoří se jí zejména podstatná jména (*samoobsluha*), přídavná jména (*zelenožlutý*), některá příslovce (*jistojistě*), číslovky, méně potom slovesa. Nová zájmena se skládáním již netvoří (Mluvnice češtiny, 1986: 452).

Kompozitum je utvořeno ze dvou nebo velmi zřídka z více plnovýznamových slov (Čechová, 2000: 94) nebo slovtvorných základů. Výsledné jednotky se tradičně dělí na kompozita vlastní (pravá) a nevlastní (nepravá). Vlastní kompozita netvoří celá slova. Minimálně jeden komponent je redukován a v jazyce se samostatně nevyskytuje (*knihtisk*). Složky mohou být spojeny spojovacím vokálem *-e-* (*kož-e-dělný*), *-i-* (*svít-i-plyn*) nebo *-o-* (*vod-o-těsný*). Nepravá kompozita lze rozložit na původní syntaktickou dvojici (*pravdě-podobný*, *oka-mžik*). V kompozitu jsou však složky zpravidla v obráceném pořadí (Hubáček, 1998: 79). Někteří autoři (např. Mluvnice češtiny, 1986) označují nevlastní kompozita za spřežky vzniklé spřahováním (juxtapozicí). Vzhledem k tomu, že jsou výsledky kompozice a juxtapozice podobné,

²³ Jako slovtvorné hnízdo označujeme soubor slov příbuzných, tzn. slov se stejným kořenem (A. ČECHOVÁ, 2000: 96).

považují však juxtapozici a kompozici za jediný slovtvorný způsob, a to za kompozici v širším slova smyslu (Mluvnice češtiny, 1986: 202).

Mluvnice češtiny (1986: 203–204) dále zmiňuje kompozičně-derivační slovtvorný způsob. Vlastním slovtvorným formantem je v tomto případě derivační formant. Po stránce významové se tak spojí význam daného sufixu se sjednocující kompoziční funkcí (*rubat dřevo* > *dřevorub-ec*, vzniká jméno činitelské). Hubáček (1998: 80) používá pro takové jednotky vzniklé derivací kompozit pojem složeniny nepřímé (*dějepis* > *dějepis-ný*).

Z hlediska vztahu mezi komponenty rozlišujeme (Hubáček, 1998: 79–80):

- a) Koordinativa – buď prostě slučovací (*hluchoněmý*, tzn. *hluchý* a *němý*), nebo vzájemnostní (*labsko-oderský*, *česko-německý*)
- b) Determinativa – řídicím členem může být jak první komponent (*lamželezo*, tzn. *lámající železo*), tak druhý (*hromobití*, tzn. *bití hromu*).

Na rozdíl od francouzštiny má spojovník v češtině funkční platnost (Šabršula, 1983: 122). M. Čechová (2000: 51–52) udává, že složeniny slučovací se píší obvykle se spojovníkem (*vědecko-technická literatura*, tj. vědecká a technická). Pouze v několika ustálených případech se píší dohromady (*hluchoněmý*, *sladkokyselý*). Určovací složeniny potom bývají psány bez spojovníku (*občanskoprávní předpisy*, *vědeckopopularizační pořad*).

Možné je pochopitelně i dělení na exocentrická a endocentrická, v českém kontextu (např. u Hubáčka, 1998: 79) častěji označovaná jako vnější (*lihovar*, tzn. nikoliv vaření lihu, ale budova, kde se líh vaří) a vnitřní kompozita (*štěrkopísek*).

Podle Mluvnice češtiny je tvoření slov skládáním typické zejména pro styl odborný, publicistický a pro styl umělecké literatury. V prostě sdělovacím stylu se objevují zřídka, výjimku tvoří profesionalismy.

Jak uvádí J. Hubáček (1998: 79), kompozita typu N + N jsou v češtině původně cizí. V současné době přesto vznikají, ačkoliv někdy nejsou považována za spisovná (*kávomlýnek*, *železobeton*, *světonázor*).

II. 7. 2. Sousloví

Jako sousloví se v češtině označují ustálená spojení slov, která mají úlohu jednoho pojmenování (Čechová, 2000: 78), např. *propisovací tužka*, *obecní zastupitelstvo*, *psací stroj*. Do věty tedy vstupují jako celek. Jak Čechová (2000: 55) dále uvádí, pojmenovací funkci mají i volná spojení, např. *černá kočka* nebo *hezká dívka*. Složky si v tomto případě zachovávají vlastní význam. Taková spojení označuje jako pojmenování složená.

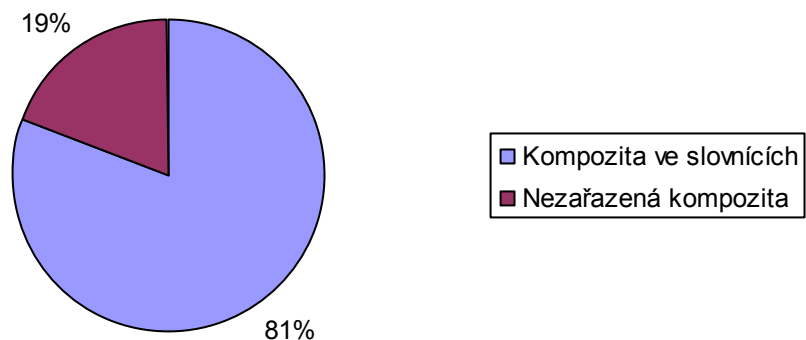
Víceslovná pojmenování se v některých případech z důvodu ekonomie jazyka a složitějšího skloňování univerbizují (*mobilní telefon* > *mobil*). Podle V. Šmilauera (1972: 251) takto vznikají zejména pojmenování hovorová, slangová nebo profesní (*státní závěrečná zkouška* > *státnice*, *základní škola* > *základka*). Původní sousloví k nim tvoří spisovný ekvivalent.

III. Praktická část

Praktická část je, jak již bylo předesláno v úvodu práce, zaměřena na překlad jmenných kompozit. Za francouzská kompozita typu N + N jsou pro potřeby práce považovány jednotky, které můžeme zjednodušeně znázornit pomocí vzorců:

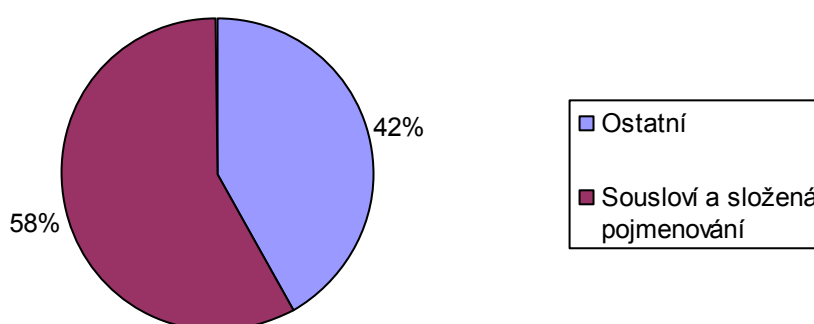
$$[N + N]_N$$
$$[N + de/à/en + N]_N$$

Do výzkumu nejsou zahrnuta kompozita z latinských a řeckých základů, ani kompozita psaná dohromady. Kompozita byla vybrána z použité odborné literatury. Celkem bylo analyzováno tři sta šestnáct lexikálních jednotek. K překladu byly užity dva slovníky, a to Lingea velký slovník francouzsko-český a česko-francouzský (2007) a Velký francouzsko-český slovník A-K, L-Z vydaný Československou akademií věd (1974). Z celkového počtu bylo alespoň v jednom ze slovníků, ať už pod vlastním heslem nebo pod heslem jednoho z komponentů, zobrazeno dvě stě padesát pět jednotek. Zbývajících šedesát jedna kompozit ve slovnících přeloženo nebylo. Z tohoto důvodu se praktická část dělí na dvě kapitoly. První se zabývá kompozity zařazenými ve slovnících. Sleduje, jakým způsobem byla do češtiny přeložena a k jaké stylové vrstvě jazyka náležejí. Ve druhé kapitole je pojednáno o kompozitech, která slovníky nezmiňují. Pro tyto jednotky se pokusíme najít vhodný český ekvivalent.

1. Kompozita ve slovnících

Nejčastějším způsobem překladu jmenných kompozit byl překlad pomocí sousloví nebo složeného pojmenování. Z celkového počtu dvě stě padesáti pěti kompozit zařazených ve slovnících byl alespoň jeden z nabízených překladů vyjádřen souslovím nebo složeným pojmenováním ve sto čtyřiceti osmi případech.

Tuto rozsáhlou skupinu můžeme rozdělit do dvou podskupin. První, podstatně rozsáhlejší, představují pojmenování tvořená spojením přídavného jména v závislé pozici s podstatným jménem na pozici členu řídicího. Tímto způsobem bylo přeloženo sto sedmáct jednotek.

Tabulka č. 1: Překlady souslovím nebo složeným pojmenováním (substantivum s adjektivem)

<i>abat-jour, m.</i>	stínidlo, střešní okno, stropní světlík, štítek (čepice)
<i>accord-cadre, m.</i>	rámcová smlouva
<i>aide-maçon, m.</i>	zednický přidavač
<i>aide-mémoire, m.</i>	přehled, stručný výtah
<i>aller-retour, m.</i>	zpáteční lístek
<i>assurance vie, f.</i>	životní pojištění
<i>avion-cargo m.</i>	nákladní letadlo
<i>avocat-conseil, m.</i>	právní poradce
<i>bain-marie, m.</i>	vodní lázeň/nádoba na vodní lázeň
<i>ballon-pilote, m.</i>	pilotovací, meteorologický balon

<i>bande-son, f.</i>	zvukový pás
<i>barrage-poids, m.</i>	gravitační hráz/přehrada
<i>barrage-voûte, m.</i>	klenbová hráz/přehrada
<i>bateau-citerne, m.</i>	cisternová loď, tanker
<i>bateau-mouche, m.</i>	výletní parník (v Paříži na Seině)
<i>bloc-notes, m.</i>	poznámkový blok
<i>bouton-pression, m.</i>	stiskací knoflík, patentka, patentní knoflík
<i>bracelet-montre, m.</i>	náramkové hodinky
<i>café crème, m.</i>	bílá káva (se smetanou nebo s mlékem)
<i>café filtre, m.</i>	černá káva (cezená)
<i>camion-citerne, m.</i>	cisterna (automobil), tankový vůz
<i>canapé-lit, m.</i>	gauč, rozkládací pohovka
<i>carte puce, f.</i>	čipová karta
<i>carte-réponse, f.</i>	odpovědní karta, dopisnice na odpověď (u dotazníku)
<i>cocotte-minute, f.</i>	tlakový hrnec
<i>comédie-ballet, f.</i>	baletní komedie
<i>coupon réponse, f.</i>	mezinárodní odpovědka (pošt.)
<i>course-poursuite, f.</i>	divoká honička
<i>délai-congé, m.</i>	výpovědní lhůta
<i>eau de Cologne, f.</i>	kolínská voda
<i>homme-grenouille, m.</i>	potápěč, žabí muž
<i>château-la-pompe, m.</i>	husí víno (voda)
<i>chef-lieu, m.</i>	hlavní město (departementu apod.)
<i>chef-opérateur, m.</i>	hlavní kameraman
<i>cheval-vapeur, m.</i>	koňská síla (jednotka výkonu)
<i>chirurgien-dentiste, m.</i>	zubní lékař
<i>jupe-culotte, f.</i>	kalhotová sukně
<i>lampe témoin, f.</i>	kontrolní/návěstní žárovka, kontrolní světlo
<i>locomotive-tender, f.</i>	tendrová lokomotiva (žel.)
<i>maître cuisinier, m.</i>	vrchní kuchař, šéfkuchař
<i>maître imprimeur, m.</i>	tiskařský mistr
<i>maître-assistant, m.</i>	odborný asistent
<i>malle-poste, f.</i>	poštovní dostavník, pošta
<i>marie-salope, f.</i>	výsypný člun, plovoucí hrabidlo/parní bagr (hovor.)/běhna
<i>mètre cube, m.</i>	kubický/krychlový metr
<i>micro-cravate, m.</i>	mikroport, klopový mikrofon
<i>moissonneuse-batteuse, f.</i>	kombajn, žací mlátička
<i>montre-bracelet, f.</i>	náramkové hodinky
<i>ours en peluche, m.</i>	plyšový medvídek
<i>papier carbone, m.</i>	karbonový/uhlový papír
<i>papier-calque, m.</i>	pauzovací papír
<i>paquet-cadeau, m.</i>	dárkové balení
<i>plan relief, m.</i>	reliéfní plán, maketa (města), plastický plán
<i>porte-fenêtre, f.</i>	francouzské okno

<i>station-service, f.</i>	autoservis, čerpací stanice, servisní stanice
<i>téléviseur couleur, m.</i>	barevný televizor
<i>timbre-poste, m.</i>	poštovní známka
<i>timbre-quittance, m.</i>	kvitanční kolek
<i>voiture-balai, f.</i>	doprovodný vůz (při závodech)
<i>wagon-citerne, m.</i>	cisternový vůz
<i>wagon-lit, m.</i>	lůžkový vůz
<i>wagon-poste, m.</i>	poštovní vůz
<i>wagon-restaurant, m.</i>	jídelní vůz
<i>accident du travail, m.</i>	pracovní úraz
<i>arc de triomphe, m.</i>	vítězný oblouk
<i>bain-de-siège, m.</i>	sedací koupel
<i>barbe-de-capucin, f.</i>	čekanka obecná, popř. čekankový salát
<i>bec de gaz, m.</i>	plynový hořák, pouliční plynová svítlna n. lampa
<i>bec-de-cane, m.</i>	klika (u dveří), střelkový zámek
<i>carte de géographie, f.</i>	zeměpisná mapa
<i>carte d'identité, f.</i>	občanský průkaz
<i>centre de détention, m.</i>	vazební věznice
<i>centre des impôts, m.</i>	finanční úřad
<i>clair de lune, m.</i>	měsíční světlo, svit měsíce
<i>effet de serre, f.</i>	skleníkový efekt
<i>épingle de nourrice, f.</i>	zavírací špendlík
<i>chef-d'oeuvre, m.</i>	mistrovské dílo
<i>cheval de Troie, m.</i>	trojský kůň (i přeneseně - vir)
<i>meule de moulin, f.</i>	mlýnský kámen, žernov
<i>oeil-de-perdrix, m.</i>	kuří oko
<i>oiseau de passage, m.</i>	stěhovavý pták
<i>oiseau de proie, m.</i>	dravý pták, dravec
<i>papier d'emballage, m.</i>	balicí papír
<i>pomme de pin, f.</i>	borová šiška
<i>pouvoir d'achat, m.</i>	kupní síla, koupěschopnost
<i>prix de lancement, m.</i>	zaváděcí cena
<i>sang-de-dragon, m.</i>	dračí krev (druh pryskyřice), lid. šťovík (bylina)
<i>saut de mouton, m.</i>	nadjezd, mimoúrovňový přechod
<i>signal d'alarme,</i>	záchranná brzda (ve vlaku)
<i>sports d'hiver, m.</i>	zimní sporty
<i>talon d'Achille, m.</i>	Achillova pata
<i>tête-de-nègre, m.</i>	kaštanová hněď, hřib bronzový, sněhová pusinka obalená čokoládou
<i>auteur à succès, m.</i>	úspěšný autor
<i>acquit-à-caution, m.</i>	záruční (celní) průvodka, průvozní (celní) list
<i>boîte aux lettres, f.</i>	poštovní schránka, schránka na dopisy, emailová schránka
<i>bouche-à-bouche, m.</i>	dýchání z úst do úst, umělé dýchání
<i>brosse à dents, f.</i>	zubní kartáček, kartáček na zuby

<i>canne à pêche, f.</i>	rybářský prut, udice
<i>carte à mémoire, f.</i>	čipová karta
<i>cartouche à blanc, f.</i>	slepý náboj
<i>code à bares, m.</i>	čárový kód
<i>cuillère à soupe, f.</i>	polévková lžice
<i>fauteuil à bascule, m.</i>	houpací křeslo
<i>machine à coudre, f.</i>	šicí stroj
<i>machine à écrire, f.</i>	psací stroj
<i>moulin à café, f.</i>	mlýnek na kávu, kávový mlýnek
<i>moulin à vent, m.</i>	větrný mlýn
<i>oeuf au plat, m.</i>	sázené vejce, volské oko
<i>pied à coulisse, m.</i>	posuvné měřítko
<i>plat à barbe</i>	holičská mísa
<i>porte-à-porte, m.</i>	podomní obchod, prodej/roznášení zboží po domech
<i>pot à tabac, m.</i>	dóza na tabák, fig. malé pivo
<i>pot-au-feu, m.</i>	přední hovězí, vařené hovězí maso se zeleninou, hrnec (na maso), muž-put'ka
<i>sac à main, m.</i>	dámská kabelka
<i>stylo à bille, m.</i>	kuličkové pero
<i>vache à lait, f.</i>	dojnice, dojná kráva
<i>escalier en colimaçon, m.</i>	točité schodiště

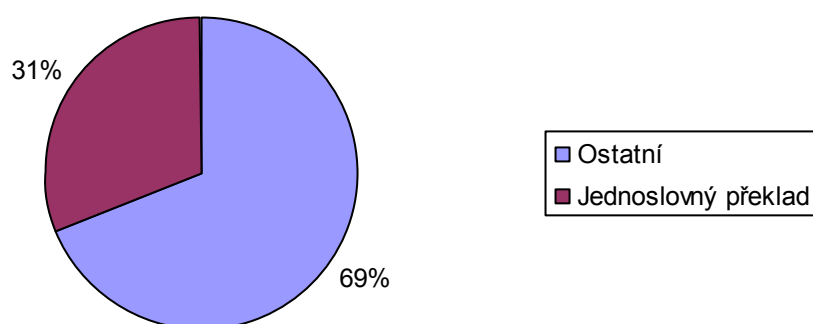
Do druhé skupiny můžeme zařadit třicet jedna jednotek překládaných podstatnými jmény, z nichž jedno funguje jako člen řídicí, druhé jako člen závislý.

Tabulka č. 2: Překlady souslovím nebo složeným pojmenováním (substantiva)

<i>bébé-éprouvette, m.</i>	dítě ze zkumavky
<i>centre-ville, m.</i>	střed města, centrum
<i>cession-bail, f.</i>	postoupení nájemní smlouvy
<i>crayon gomme, m.</i>	tužka s gumou
<i>dommages-intérêts, m., pl.</i>	náhrada škody, odškodnění
<i>micro trottoir, m.</i>	anketa v ulicích
<i>sac poubelle, m.</i>	pytel na odpadky
<i>allocation de chômage, f.</i>	podpora v nezaměstnanosti
<i>clair de lune, m.</i>	měsíční světlo, svit měsíce
<i>femme de ménage, f.</i>	posluhovačka, uklízečka, pomocnice v domácnosti
<i>pied-de-biche, m.</i>	vytahovák na hřebíky, přítlačná patka šicího stroje, ozdobná noha (barokního nábytku), táhlo (zvonku)
<i>prise de sang, f.</i>	odběr krve
<i>tour de reins, m.</i>	houser (bolení v kříži)

<i>attentat à la pudeur, m.</i>	zločin proti mravopočestnosti
<i>boîte aux lettres, f.</i>	poštovní schránka, schránka na dopisy, emailová schránka
<i>bouche-à-bouche, m.</i>	dýchání z úst do úst, umělé dýchání
<i>brosse à dents, f.</i>	zubní kartáček, kartáček na zuby
<i>corps à corps, m.</i>	boj, zápas muže proti muži, boj zblízka
<i>de la mort-aux-rats</i>	jed na krysy
<i>démarrage à froid, m.</i>	start za studena
<i>dîner aux chandelles, m.</i>	večeře při svíčkách
<i>face-à-face, m.</i>	rozhovor tváří v tvář
<i>moulin à café, f.</i>	mlýnek na kávu, kávový mlýnek
<i>pot à tabac, m.</i>	dóza na tabák, fig. malé pivo
<i>tasse à thé, f.</i>	šálek na čaj
<i>travail au noir, m.</i>	práce načerno
<i>vernis à ongles, m.</i>	lak na nehty
<i>verre à vin, m</i>	sklenice na víno
<i>croc-en-jambe, m.</i>	podražení nohou
<i>faux en écriture, m.</i>	padělání listin
<i>vente en gros, f.</i>	prodej ve velkém, velkoprodej

U devětasmdesáti analyzovaných kompozit byl alespoň jeden z nabízených překladů jednoslovný. Jednoslovná pojmenování, jak je z tabulky zřejmé, představovala slova neutvořená, derivovaná i přejatá

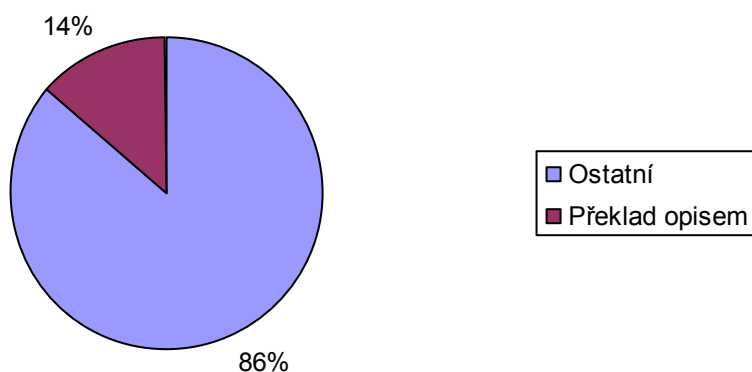
Tabulka č. 3: Jednoslovné překlady

<i>abat-jour, m.</i>	stínidlo, střešní okno, stropní světlík, štítek (čepice)
----------------------	--

<i>aide-mémoire, m.</i>	přehled, stručný výtah
<i>barrage-poids, m.</i>	gravitační hráz/přehrada
<i>barrage-voûte, m.</i>	klenbová hráz/přehrada
<i>bateau-citerne, m.</i>	cisternová loď, tanker
<i>bouton-pression, m.</i>	stiskací knoflík, patentka, patentní knoflík
<i>café-concert, m.</i>	kabaret, varieté
<i>café-restaurant, m.</i>	bufet
<i>camion-citerne, m.</i>	cisterna (automobil), tankový vůz
<i>canapé-lit, m.</i>	gauč, rozkládací pohovka
<i>carte-lettre, f.</i>	zálepka (poštovní)
<i>centre-ville, m.</i>	střed města, centrum
<i>crayon-feutre, m.</i>	fix(k)a, popisovač
<i>crédit-bail, m.</i>	leasing
<i>dommages-intérêts, m., pl.</i>	náhrada škody, odškodnění
<i>gomme-résine, f.</i>	klovatina
<i>homme-grenouille, m.</i>	potápěč, žabí muž
<i>hôpital-Dieu, m.</i>	(hlavní) nemocnice
<i>maître-chanteur, m.</i>	vyděrač
<i>malle-poste, f.</i>	poštovní dostavník, pošta
<i>marie-salope, f.</i>	výsypný člun, plovoucí hrabidlo/parní bagr (hovor.)/běhna
<i>moissonneuse-batteuse, f.</i>	kombajn, žací mlátička
<i>plan relief, m.</i>	reliéfní plán, maketa (města), plastický plán
<i>soutien-gorge, m.</i>	podprsenka
<i>tom-pouce, m.</i>	(hovor.) mrňous, trpaslík/krátký dámský deštník
<i>argent de poche, m.</i>	kapesné
<i>accusé de réception, m.</i>	potvrzení příjmu, stvrzenka
<i>bec-de-cane, m.</i>	klika (u dveří), střelkový zámek
<i>carte de visite, f.</i>	navštívenka, vizitka
<i>centre de gravité, m.</i>	těžiště
<i>centre de soins, m.</i>	ošetřovna
<i>centre d'hébergement, m.</i>	ubytovna
<i>compagnon de route (de voyage), m.</i>	spolucestující
<i>cou-de-pied, m.</i>	nárt
<i>coup de bec, m.</i>	klovnutí
<i>dessous de jupe, m.</i>	spodnička
<i>eau-de-vie, f.</i>	pálenka, kořalka
<i>étoile du berger, f.</i>	večernice
<i>femme de ménage, f.</i>	posluhovačka, uklízečka, pomocnice v domácnosti
<i>folie des grandeurs, f.</i>	slavomam, velikášství
<i>hôtel de ville, m.</i>	radnice
<i>chef d'orchestre</i>	dirigent
<i>chemin de fer, m.</i>	železnice, dráha
<i>lune de miel, f.</i>	líbánky
<i>meule de moulin, f.</i>	mlýnský kámen, žernov

<i>mot de passe, m.</i>	heslo
<i>oeufs de poisson, pl.</i>	jikry
<i>oiseau de proie, m.</i>	dravý pták, dravec
<i>papier d'argent, m.</i>	staniol
<i>pied-de-biche, m.</i>	vytahovák na hřebíky, přitlačná patka šicího stroje, ozdobná noha (barokního nábytku), táhlo (zvonku)
<i>pot-de-vin, m.</i>	spropitné, úplatek
<i>prince-de-galles, m.</i>	jednobarevná kostkovaná vlněná látka, esterházy
<i>raz-de-marée, m.</i>	tsunami, prudká ničivá vlna (i přeneseně - společenský otřes)
<i>robe de chambre, f.</i>	župan
<i>salon de thé, m.</i>	čajovna
<i>sang-de-dragon, m.</i>	dračí krev (druh pryskyřice), lid. šťovík (bylina)
<i>saut de mouton, m.</i>	nadjezd, mimoúrovňový přechod
<i>saut-de-loup,</i>	(široký) příkop
<i>tour de reins, m.</i>	houser (bolení v kříži)
<i>voiture d'enfant, f.</i>	kočárek
<i>bateau à vapeur, m.</i>	parník
<i>armoire à pharmacie, f.</i>	lékárnička
<i>bateau à voiles, m.</i>	plachetnice
<i>canne à pêche, f.</i>	rybářský prut, udice
<i>corps à corps, m.</i>	boj, zápas muže proti muži, boj zblízka
<i>du rouge à lèvres</i>	rtěnka
<i>face-à-main, m.</i>	lorňon, lornět
<i>fer à repasser, m.</i>	žehlička
<i>homme à femmes, m.</i>	záletník
<i>chiffon à poussière, m.</i>	prachovka
<i>moulin à paroles, m.</i>	žvanil (hovor.)
<i>sac à dos, m.</i>	batoh
<i>sac à vin, m.</i>	ochmelka
<i>salle à manger, f.</i>	jídlna
<i>vache à lait, f.</i>	dojnice, dojná kráva
<i>arc-en-ciel, m.</i>	duha
<i>mise en scène, f.</i>	inscenace, režie, výprava
<i>peintre en bâtiments, m.</i>	malíř (pokojů), tapetář, sklenář
<i>portrait en pied, m.</i>	podobizna, portrét v celé postavě

Třicet pět kompozit bylo slovníky přeloženo opisem. Jedná se např. o označení skutečností, které nemají v českém prostředí obdobu (*bar-tabac*), o názvy jídel (*paris-brest*) nebo o součásti frazeologismů (*tête à claques*).

Tabulka č. 4: Překlady opisem

<i>appui-tête, m.</i>	opěrka/opěradlo hlavy, vyměnitelný podhlavník v autobuse
<i>auteur-compositeur, m.</i>	skladatel a textař v (jedné osobě)
<i>bain-marie, m.</i>	vodní lázeň/nádoba na vodní lázeň
<i>bar-tabac, m.</i>	bar, ve kterém se nachází prodej tabáku
<i>café-tabac, m.</i>	kavárna s prodejem tabákových výrobků
<i>cap compas, m.</i>	kurz podle kompasu
<i>décret-loi, m.</i>	nařízení/dekret s platností zákona, dekret-zákon (vládní dekret s platností zákona, za III. a IV. Republiky)
<i>député-maire, m.</i>	poslanec a zároveň starosta
<i>donation-partage, f.</i>	rozdělení jmění zaživa mezi potomky
<i>paris-brest, m.</i>	jemné pečivo s mandlemi
<i>plateau-repas, m.</i>	tác s jídlem (v letadle, v nemocnici apod.)
<i>poche-revolver, f.</i>	zadní kapsa pánských kalhot
<i>portrait-robot, m.</i>	portrét osoby hledané policií sestavený podle popisu svědků
<i>cul-de-jatte, m.</i>	mrzák bez nohou
<i>dessous-de-plat, m.</i>	podložka (pod talíř)
<i>côtes-du-Rhône, m.</i>	víno z oblasti Côtes-du-Rhône
<i>oeil-de-boeuf, m.</i>	kruhové nebo oválné okno
<i>pied de nez, m.</i>	(dělat) dlouhý nos
<i>pied-de-biche, m.</i>	vytahovák na hřebíky, přítlačná patka šicího stroje, ozdobná noha (barokního nábytku), táhlo (zvonku)
<i>prince-de-galles, m.</i>	jednobarevná kostkovaná vlněná látka, esterházy
<i>raz-de-marée, m.</i>	tsunami, prudká ničivá vlna (i přeneseně - společenský otřes)
<i>tête-de-nègre, m.</i>	kaštanová hněď, hřib bronzový, sněhová pusinka obalená čokoládou

<i>coq-à-l'âne, m.</i>	páté přes deváté
<i>corps à corps, m.</i>	boj, zápas muže proti muži, boj zblízka
<i>filis à papa, m.</i>	synáček z bohaté nebo z vlivné rodiny
<i>chair à canon, f.</i>	potrava pro děla (vojáci)
<i>mise à prix, f.</i>	stanovení ceny (při dražbě)
<i>mise au net, f.</i>	přepsání na čisto
<i>pêche au lancer, f.</i>	chytání ryb na třpytku
<i>porte-à-porte, m.</i>	podomní obchod, prodej/roznášení zboží po domech
<i>pot-au-feu, m.</i>	přední hovězí, vařené hovězí maso se zeleninou, hrnec (na maso), muž-put'ka
<i>tête à claques, f.</i>	(avoir une ~) být od pohledu protivný
<i>nez en trompette, m.</i>	(il a le ~) prší mu do nosu, má pršáček
<i>nègre en chemise, m.</i>	indiánek (čokoládový zákusek se šlehačkou)
<i>portrait en pied, m.</i>	podobizna, portrét v celé postavě

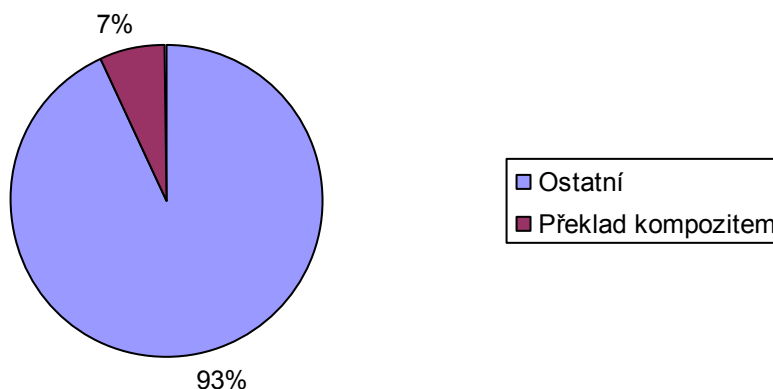
Do zvláštní skupiny zařazujeme dvacet dva názvů rostlin a zvířat. V jejich překladech můžeme vysledovat jistou nejednotnost. Pro některé totiž slovníky užívají rodové i druhové označení, jiné jsou přeloženy pouze rodovým jménem. Tento jev nám připadá zajímavý, proto uvádíme následující tabulku.

Tabulka č. 5: Názvy zvířat a rostlin

<i>bernard-l'(h)ermite, m.</i>	rak poustevník
<i>chardon-Marie, m.</i>	ostropestřec mariánský
<i>cheveu-de-Vénus, m.</i>	netík
<i>chien-loup, m.</i>	vlčák
<i>chou-fleur, m.</i>	květák
<i>oiseau-mouche, m.</i>	kolibřík
<i>poisson scie, m.</i>	piloun (ryba)
<i>poisson-chat, m.</i>	sumeček americký
<i>reine-claude, f.</i>	ryngle, renklóda (zahr.)
<i>robert-le-diable, m.</i>	babočka bílé C (zool.)
<i>rose thé, f.</i>	čajová růže
<i>barbe-de-capucin</i>	čekanka obecná, popř. čekankový salát
<i>belle-de-jour, f.</i>	svlaček
<i>belle-de-nuit, f.</i>	nocenka
<i>bouton-d'or, m.</i>	pryskyřník (prudký)
<i>chou de Bruxelles, m.</i>	růžičková kapusta
<i>larme-du-Christ, f.</i>	slzovka obecná (bot., tráva)
<i>monnaie-du-pape, f.</i>	měsíčnice (bylina)

<i>pied d'allouette</i>	lid. stračka (rostlina)
<i>pomme de terre, f.</i>	brambora
<i>tête-de-nègre, m.</i>	kaštanová hněď, hřib bronzový, sněhová pusinka obalená čokoládou
<i>canne à sucre, f.</i>	curková třtina

Pouze pro osmnáct z dvou set padesáti pěti zkoumaných lexikálních jednotek byl alespoň jeden z nabízených překladů kompozitum. V této skupině nás upoutalo kompozitum *fil-de-fériste*, které je jak ve francouzštině, tak v češtině derivované (*provazochodec, provazolezec*).

Tabulka č. 6: Překlad kompozitem

<i>sourd-muet, m.</i>	hluchoněmý
<i>débat-spectacle, m.</i>	talk show
<i>maître cuisinier, m.</i>	vrchní kuchař, šéfkuchař
<i>maître-chien, m.</i>	psovod
<i>Nord-Américain, m.</i>	Severoameričan
<i>nord-est, m.</i>	severovýchod
<i>roman-photo, m.</i>	fotoromán
<i>station-service, f.</i>	autoservis, čerpací stanice, servisní stanice
<i>zone euro, f.</i>	eurozóna
<i>base de données, f.</i>	databáze
<i>chef de chœur, m.</i>	sbormistr
<i>fil-de-fériste, m.</i>	provazochodec, provazolezec
<i>folie des grandeurs, f.</i>	slavomam, velikášství
<i>pouvoir d'achat, m.</i>	kupní síla, koupěschopnost

<i>machine à café, f.</i>	kávovar
<i>peinture à l'huile, m.</i>	olejomalba
<i>vente en gros, f.</i>	prodej ve velkém, velkoprodej
<i>appareil-photo, m.</i>	fotoaparát

Vzhledem k tomu, že náš výzkum nezahrnuje všechna francouzská kompozita typu N + N, není možné vyvozovat obecné závěry týkající se překladu těchto lexikálních jednotek do češtiny. Avšak na základě analýzy vybraného vzorku kompozit můžeme předpokládat, že nejčastěji budou překládána jako sousloví nebo složená pojmenování tvořená vazbou adjektiva a substantiva. Výsledky potvrzují, že čeština jednoznačně upřednostňuje tvoření slov odvozováním. Deriváty se neobjevují pouze ve vlastních jednoslovných překladech, ale jasně převažují i v souslovích, složených pojmenováních a opisech. Ukazuje se, že francouzština je na kompozita mnohem bohatší.

Na zkoumaný vzorek lze nahlížet také z pohledu stylistického. Nacházíme kompozita užívaná jako termíny v odborném jazyce (*timbre-quittance, larme-du-Christ, locomotive-tender, allocation de chômage*), neutrální výrazy (*sac poubelle, tasse à thé, argent de poche*), citově zabarvená kompozita (*homme à femmes, moulin à paroles*) i součásti frazeologismů (*coq-à-l'âne, tête à claques*).

III. 2. Nezařazená kompozita

Celkem šedesát jedna jednotek z analyzovaného vzorku nebylo ve slovnících zmíněno. V následující kapitole tato kompozita rozdělíme do několika skupin a pokusíme se navrhnout jejich překlad. Pro překlad některých kompozit lze užít francouzské výkladové slovníky *Le Trésor de la langue française informatisé* (TLF), *Le Petit Robert de la langue française 2012* (PR) a online verzi slovníku *Larousse*. Jestliže se kompozita nebudou vyskytovat ani v nich, bude nutné vycházet z kontextu, v němž se objevují.

III. 2. 1. Termíny

Velkou část námi zkoumaných nezařazených kompozit představuje odborná terminologie. Vzhledem k tomu, o jak rozsáhlou skupinu se jedná, zdá se nám vhodnější rozdělit dané lexikální jednotky do několika dalších podskupin podle oboru, jehož se týkají.

Tabulka č. 7: Technické termíny

<i>colle contact, f.</i>
<i>meule diamant, f.</i>
<i>toile émeri, f.</i>
<i>fuseau moteur, m.</i>
<i>charbon vapeur, m.</i>

Tuto podskupinu tvoří technická terminologie. První tři kompozita označují nástroje: *colle contact* – kontaktní lepidlo, *meule diamant* – diamantový brusný kotouč a *toile émeri* – smirkový papír. Další kompozitum, *fuseau moteur*, je z oblasti letectví. Jedná se o schránku pro uložení proudového motoru na křídle letadla, tedy o motorovou gondolu. Poslední z termínů, *charbon-vapeur*, je pojmenováním uhlí, které slouží ke

spalování v tepelných elektrárnách. V češtině mu pravděpodobně odpovídá energetické uhlí.

Tabulka č. 8: Lékařské termíny

<i>coup de lapin, m.</i>
<i>enfant bulle, m.</i>

Druhou podskupinou, kterou lze vydělit, jsou lékařské termíny. Výrazem *coup de lapin* se rozumí poranění hlavy a krku k němuž dochází po prudkém nárazu, nejčastěji při dopravních nehodách. Toto zranění se označuje anglickým ekvivalentem *Whiplash Injury*, nebo slovním spojením opěrkový syndrom. Překlad druhého kompozita je složitější. Označují se jím děti trpící vzácným onemocněním postihujícím imunitní systém. Důsledkem onemocnění je absence obranyschopnosti, kvůli níž musejí nemocní setrvávat ve sterilním prostředí. Angličtina užívá pojmu *bubble child*.

Tabulka č. 9: Termíny z oblasti informačních technologií

<i>feuille de style, f.</i>
<i>interface usager, f.</i>
<i>retour chariot, m.</i>

Další podskupinu představují termíny z oblasti informačních technologií. *Feuille de style* označuje pravděpodobně stylový jazyk. *Interface usager*, které je synonymem výrazu *interface utilisateur*, překládáme jako uživatelské rozhraní. Poslední kompozitum, *retour chariot*, se týká tisku. Čeština pro něj užívá anglicismus *carriage return*.

Tabulka č. 10: Termíny z oblasti práva a obchodu

<i>échelle lettre, f.</i>
<i>pourvoi en cassation, m.</i>
<i>prix catalogue, m.</i>
<i>vente à perte, f.</i>

Čtvrtá podskupina je složená z termínů z oblasti práva a obchodu. Kompozitum *échelle lettre* definuje Larousse jako rozřídění zaměstnání, která se vymykají běžným mzdovým tarifům pro úředníky, protože se jedná o nejvyšší veřejné funkce. Každému písmenu od A do G odpovídá určité platové ohodnocení.²⁴ Pro *pourvoi en cassation* můžeme použít překlad kasační stížnost nebo kasační opravný prostředek. *Prix catalogue* odpovídá u nás běžně používanému výrazu katalogová cena. Překlad kompozita *vente à verte* lze najít na portálu evropského práva EUR-Lex.

„*Za prodej se ztrátou se považuje každý prodej za cenu, která neodpovídá alespoň té ceně, za kterou podnik zboží nakoupil nebo kterou by podnik musel zaplatit za opětovné pořízení, po odečtení případných slev, které byly poskytnuty a skutečně obdrženy. – Est considérée comme **une vente à perte**, toute vente à un prix qui n'est pas au moins égal au prix auquel l'entreprise a acheté le bien ou que l'entreprise devrait payer lors du réapprovisionnement, après déduction des éventuelles réductions accordées et définitivement acquises.*“²⁵

Tabulka č. 11: Terminologie ostatních oblastí

<i>photo-robot, m.</i>
<i>batterie-fanfare, m.</i>
<i>pneu-neige, m.</i>
<i>sellerie cuir, f.</i>
<i>aide-major, m.</i>
<i>appui feu, m.</i>
<i>poisson-perroquet, m.</i>
<i>marie-louise, f.</i>
<i>épaulé-jeté, m.</i>
<i>pet-en-l'air, m.</i>
<i>agit-prop, f.</i>

Do poslední podskupiny jsou zařazeny termíny z různých oblastí. Pro výraz *photo-robot* udává PR synonymum *portrait-robot*, které je, jak jsme viděli výše, ve slovnících přeloženo opisem jako „portrét osoby hledané policií sestavený podle popisu svědků“. *Batterie-fanfare* souvisí s hudební terminologií. Označuje hudební těleso

²⁴ «*Échelle lettre, classement des emplois qui, étant les plus élevés de la fonction publique, échappent à la grille indiciaire. (A chaque lettre, de A à G, correspond en niveau de traitement.)*»

²⁵ Úř. věst. C 303, 6. 10. 2012, s. 16–16.

s nástroji, s kterými nelze zahrát všechny tóny. Jedná se tedy o fanfárový orchestr. Kompozita *pneu-neige* a *sellerie cuir* jsou z automobilového průmyslu. Překládáme jako zimní pneumatika a interiér v kůži. Další dva termíny pocházejí z vojenství. *Aide-major* je podle slovníku Larousse historické označení pro jednu z hodností vojenského lékaře. Výraz *appui feu* se bohužel nepodařilo přesně dohledat. Pravděpodobně značí palebnou podporu. Ze zoologického názvosloví je termín *poisson-perroquet*. PR pro tuto rybu uvádí latinský ekvivalent *scarus*, česky mu opovídá ploskozubec. *Marie-louise* bychom mohli na základě definice²⁶, kterou podává Larousse, překládat jako vnitřní rám obrazu, popř. jako pasparta. Kompozitum *épaulé-jeté* se vztahuje ke vzpírání. Podle TLF se jedná o dvě fáze pohybu při vzpírání činky.²⁷ V české terminologii se užívá výraz nadhoz. Pojem *agit-prop* vnikl spojením slov agitace a propaganda. *Pet-en-l'air* definuje PR jako krátké sako sahající k bedrům²⁸, překládat by se tak nejspíše muselo opisem.

III. 2. 2. Typy, druhy, odrůdy

Tabulka č. 12: Typy, druhy, odrůdy

<i>bec d'oie, f.</i>
<i>barbe de chanoine, f.</i>
<i>port-du-salut, m.</i>
<i>riz cargo, m.</i>
<i>duc-de-guise, m.</i>
<i>semelle crêpe, f.</i>
<i>aspirateur-balais, m.</i>
<i>canne-parapluie, f.</i>
<i>lampe tempête, f.</i>
<i>cuillère à dessert, f.</i>
<i>cigarette filtre, f.</i>
<i>tasse à café, f.</i>
<i>poulet label, m.</i>

²⁶ «Passe-partout biseauté ou à gorge, fixé au bord intérieur d'un cadre.»

²⁷ «Mouvement en deux temps dont le premier consiste à amener la barre d'un seul temps à hauteur des épaules et le second à élever la barre jusqu'à complète extension des bras.»

²⁸ «Court veston qui s'arrête au bas de reins.»

Početnou skupinu tvoří kompozita označující odrůdu, typ nebo druh nějaké entity. Odrůdy zastupují výrazy *bec d'oise*, značící odrůdu jablek, a *barbe de chanoine*, značící odrůdu salátu. *Port-du-salut* a *riz cargo* jsou potraviny. Jedná se o druh sýra a o hnědou (částečně loupanou) rýži. Další dvě kompozita se týkají obuvi. Jak uvádí Larousse, *duc-de-guise* je druh dámské obuvi na podpatku. *Semelle crêpe* označuje typ pryžové, tzv. krepové, podešve. *Aspirateur-balais* překládáme jako ruční tyčový vysavač, *canne parapluie* jako holový deštník, *lampe tempête* bude pravděpodobně přenosná petrolejová lucerna. Kompozitum *cigarette filtre* překládáme jako cigaretu s filtrem, *tasse à café* jako šálek na kávu a *cuillère à dessert* jako dezertní lžičku. Připomeňme si, že výrazy *tasse à thé* a *cuillère à soupe* ve slovníku uvedeny byly. *Poulet label* je kuře označené štítkem Label rouge jako značkou kvality chovu.

III. 2. 3. Zastaralá, příznaková slova

Tabulka č. 13: Zastaralá a příznaková slova

<i>fille à soldat, f.</i>
<i>fille de joie, f.</i>
<i>paillasse à matelots, f.</i>
<i>fille mère, f.</i>
<i>style nouille, m.</i>
<i>coup de pompe, m.</i>

Další skupinu, kterou bychom mohli vymezit, tvoří slova zastaralá a příznaková. Kompozitum *fille mère* je podle PR zastaralé nebo pejorativní označení pro svobodnou matku. *Fille à soldat*, *fille de joie* a *paillasse à matelots* jsou výrazy pro prostitutku. *Style nouille*, „nudlový styl“, byl pejorativním názvem pro secesní umění. Výraz *coup de pompe* vysvětluje Larousse jako familiérní pojmenování pro únavu.

III. 2. 4. Názvy povolání

Tabulka č. 14: Názvy povolání

<i>assureur-conseil, m.</i>
<i>caissier-comptable, m.</i>

V této skupině jsou zastoupena povolání. Kompozitum *assureur-conseil* překládáme jako pojišťovací poradce. *Caissier-comptable* označuje pracovníka notářské kanceláře, jehož pracovní náplní je vedení účetnictví a klientských účtů.

III. 2. 5. Ostatní

Tabulka č. 15: Ostatní

<i>écran couleur, m.</i>
<i>alarme incendie, f.</i>
<i>banquette-lit, f.</i>
<i>abri-vent, m.</i>
<i>sol ciment, m.</i>
<i>balcon-terrasse, m.</i>
<i>bas résille, m.</i>
<i>camion poubelles, m.</i>
<i>bière à bouteille, f.</i>
<i>cap hornier, m.</i>
<i>pause-café, f.</i>
<i>taxi brousse, m.</i>
<i>galop d'essai, m.</i>
<i>conférence débat, f.</i>
<i>peur du gendarme, f.</i>

Do poslední skupiny jsme zařadili kompozita z ostatních oblastí. U některých z nich lze význam odvodit z významu jednotlivých komponentů: *écran couleur* – barevná obrazovka, *alarme incendie* – hlásič požáru, *balcon-terrasse* – balkonová terasa, *bas résille* – síťované punčochy, *camion poubelles* – popelářský vůz a *bière à bouteille* – lahvévé pivo. Jako *banquette-lit* se označuje, jak uvádí Larousse, rozkládací křeslo popř. rozkládací lavice. Pro výraz *abri-vent* bude asi nejvhodnější překlad

opisem. Jedná se o svislou slaměnou rohož, která chrání před větrem.²⁹ Definici kompozita *sol ciment* jsme uváděli již v kapitole II. 5. 2. 2. – doslova značí podlahu s příměsí cementu, tedy betonovou podlahu. Rovněž *cap hornier* jsme již v kapitole II. 5. 2. 2. zmiňovali. Označuje loď, která překonala mys Horn. *Pause-café* je krátká přestávka, během níž lze vypít kávu.³⁰ *Taxi brousse* je, jak slovníky uvádějí, sdílené taxi do vzdálených oblastí v Africe. V definici výrazu *galop d'essai* se slovníky rozcházejí. Larousse jej hodnotí jako zkoušku za účelem hodnocení, TLF jej definuje jako termín z jezdeckví. Zřejmě se jedná také o posuzování koně.³¹ *Conférence-débat* bychom mohli přeložit opisem jako konferenci, na níž zúčastnění vyjadřují své protichůdné názory na dané téma. *Peur du gendarme* slovníky shodně definují jako strach z autority a z případného trestu, díky kterému se člověk zdrží špatného jednání.

²⁹ «*Paillason vertical pour protéger les cultures du vent (PR).*»

³⁰ «*Moment de détente pendant lequel on prend une tasse de café (Larousse).*»

³¹ «*Course permettant d'apprécier les performances actuelles d'un cheval entraîné (TLF).*»

IV. Závěr

Tématem bakalářské práce byla charakterika francouzských kompozit typu N + N a srovnání francouzštiny a češtiny z hlediska slovotvorných možností. Práce jsme rozdělili na dvě hlavní části – na část praktickou a část teoretickou.

První kapitoly teoretické části byly věnovány definici kompozice a popisu kompozit. Můžeme konstatovat, že se názory autorů na vymezení kompozice zejména ve vztahu k prefixaci liší. Autoři námi studovaných publikací se neshodují ani ve vymezení kompozit a sousloví. Všichni naopak navrhuji dělení kompozit podle původu konstituentů, tedy na kompozita z klasických jazyků a na kompozita francouzská. Tvoření slov z latinských a řeckých základů se řídí pravidly platnými v těchto jazycích. Složky takových kompozit se obvykle neobjevují v jazyce samostatně a v kompozitu se píší dohromady. Francouzská kompozita jsou utvořena ze slov, která se na rozdíl od klasických základů v jazyce vyskytují volně. Existují i hybridní formy, které kombinují latinský nebo řecký prvek s francouzským, popř. latinský prvek s řeckým. Dalším možným dělením je dělení kompozit na endocentrická a exocentrická podle přítomnosti tzv. hlavy, která je řídicím členem kompozita a zároveň jeho hyperonymem. Ve čtvrté kapitole byly zmíněny některé další procesy, které se ke kompozici vztahují.

Pátá kapitola se zabývala popisem kompozit typu N + N. Ta byla nejprve charakterizována graficky. Viděli jsme, že jejich zápis kolísá. Lze je psát dohromady, bez spojovníku nebo se spojovníkem, některá dokonce připouštějí více možností zápisu. Chybějící norma způsobuje problémy v lexikografii a při počítačovém zpracovávání jazyka. Dále byly popsány morfologické vlastnosti těchto lexikálních jednotek. V krátkosti bylo pojednáno o problematice rodu, ve větší šíři potom o tvorbě množného čísla. O tom, zda komponenty plurálovou koncovku přijímají či nikoliv, obvykle rozhoduje, v jakém vztahu vzájemně jsou. I přesto jsme ve studovaných pracích našli řadu výjimek. Některé komponenty tvoří množné číslo jinak ve své autonomní existenci a jinak, jsou-li součástí kompozita, jiné i jako součástí kompozita umožňují dvojí flexi, některé naopak zůstávají neměnné. Následně jsme se zaměřili na popis syntaktických a sémantických kritérií, díky nimž je možné odlišit kompozita od volných syntagmat. Ze syntaktických kritérií jsme zmínili neoddělitelnost částí kompozita, nemožnost nahrazení některé složky jejím synonymem nebo antonymem, častou absencí členu u

některých struktur, nemožnost zkrácení o druhou složku a kritérium komutace. Ze sémantického hlediska odkazuje kompozitum ke konkrétnímu, jedinečnému referentu. Význam celého kompozita obvykle nebývá pouze složený z významu konstituentů, naopak význam jednotlivých složek překračuje. Na závěr kapitoly jsme představili rozsáhlou typologii Michela Mathieu-Colase.

V šesté kapitole jsme velmi stručně popsali slovotvorné možnosti češtiny. Zaměřili jsme se zejména na tvorbu kompozit a sousloví. Zdůraznili jsme však, že čeština tvoří většinu slov derivací, která je pro ni výhodnější z hlediska ekonomie jazyka a nutnosti skloňování.

Praktická část byla věnována překladu kompozit typu N + N. Celkem jsme analyzovali tři sta šestnáct lexikálních jednotek. Ve slovníku z nich bylo zmíněno 81 %, tedy dvě stě padesát pět kompozit. 58 % těchto jednotek bylo alespoň jednou do češtiny překládáno jako sousloví nebo složené pojmenování. Nejčastěji, v celých sto sedmnácti případech, se jednalo o spojení adjektiva a substantiva ve vztahu závislosti. V sedmdesáti devíti případech bylo k překladu zvoleno jednoslovné pojmenování. Pro třicet pět kompozit bylo nutné použít překlad opisem. Pouze osmnáct lexikálních jednotek (7 %) bylo přeloženo pomocí českých kompozit. Potvrdilo se tak, že čeština upřednostňuje derivační slovotvorný proces. Derivované výrazy se neobjevovaly pouze v jednoslovných překladech, ale jednoznačně převažovaly i v překladu sousloví, složených pojmenování a v překladu opisem. Pro zbývajících 19 % kompozit, která se ve slovnících nevyskytovala, jsme se pokusili navrhnout české ekvivalenty. Na závěr můžeme konstatovat, že kompozita námi zkoumaného vzorku náležela do všech stylových vrstev jazyka.

Vzhledem k tomu, že jsme analyzovali pouze malý vzorek, není možné výsledky práce týkající se překladu kompozit do češtiny příliš zobecňovat, z provedeného výzkumu však vyplývá silná tendence k překladu pomocí substantiva a adjektiva v závislém postavení. Zároveň můžeme potvrdit, že čeština disponuje větším množstvím derivátů, než kompozit.

V. Résumé

Le but de ce mémoire de licence est de présenter la caractéristique des noms composés français de type N + N et de comparer la langue française et la langue tchèque d'un point de vue de construction de mot. Le travail est divisé en deux parties principales – la partie théorique et la partie pratique.

Les quatre premiers chapitres de la partie théorique étudient les mots composés en général. Le premier chapitre présente les différentes définitions de la composition données par les lexicologues importants. On peut remarquer le désaccord consistant en délimitation de composition à dérivation préfixale. Les auteurs ne sont également pas de même opinion au sujet de la définition des noms composés et des locutions. On peut constater que tous les auteurs des publications qui ont été étudiées, ont classé la composition en deux types selon l'origine de leurs constituants. On parle de la composition savante et de la composition populaire. Les mots composés savants sont créés à partir de bases d'origines grecques ou latines qui se trouvent communément en langue française que dans ce type de composé. En revanche, les composés populaires sont constitués de mots d'origines françaises qui ont une existence autonome en langue. Dans le chapitre suivant, nous avons distingué les composés d'après la présence de la tête d'un composé sur les composés exocentriques et les composés endocentriques. Puis nous avons mentionné des formes contemporaines de composition en tant que la création de nouvelles unités lexicales par fusion de deux bases tronquées ayant un élément commun connue comme mot-valise.

Le cinquième chapitre est consacré aux noms composés de type N + N. En premier lieu, nous nous sommes concentrés sur l'orthographe des composés. Nous pouvons remarquer que le mode d'écrire de noms composés est hésitant, parce que certains parmi eux peuvent s'écrire avec trait d'union aussi bien que sans trait d'union. Cette hésitation pose des problèmes en lexicographie et en informatique. Dans la suite, nous avons analysé les propriétés morphologiques des noms composés. Étant donné qu'il s'agit de substantifs, nous avons traité ces unités lexicales en fonction de leur genre et de leur nombre. C'est surtout la problématique du nombre qui est intéressante. Pour pouvoir mettre le nom composé au pluriel, il est nécessaire d'identifier la relation entre ses constituants. En plus, certains constituants sont capables de créer le pluriel

d'une façon différente que dans leur existence autonome. Comme nous avons déjà dit, les noms composés sont constitués de mots qui existent indépendamment en français. C'est pourquoi il faut décrire des critères qui permettraient de distinguer les noms composés des syntagmes libres et qui prouveraient que les noms composés fonctionnent comme des unités simples. Nous avons étudié des critères syntaxiques et des critères sémantiques. Comme critères syntaxiques nous considérons le critère d'inséparabilité, le critère de commutation, l'impossibilité de changer l'ordre des éléments dans une unité lexicale et de remplacer l'un des éléments par un synonyme ou un antonyme. En parlant de composés de type N + Prép + N, nous pouvons constater que l'absence de l'article de dernier élément est fréquente. Pareillement, on ne peut communément pas effacer le deuxième constituant. De point de vue de sémantique, le nom composé dispose d'un référent unique. Dans la plupart des cas le composé a le sens nouveau dépassant la simple combinaison de signification des éléments. À la fin du cinquième chapitre nous avons mentionné la typologie de Michel Mathieu-Colas.

Dans le septième chapitre nous avons brièvement présenté la création des unités lexicales en tchèque avec un accent sur la composition. Nous avons souligné qu'en tchèque ce mode de création de mot était beaucoup moins fréquente qu'en français parce que le tchèque est une langue flexionnelle. Puis nous avons caractérisé les noms composés tchèques.

La partie pratique est basée sur la traduction des noms composés. Nous avons analysés 316 unités lexicales tirées de la littérature étudiée. Après avoir consulté les dictionnaires, nous avons appris que 61 composés n'y étaient pas mentionnés. Pour ces unités nous nous sommes efforcés de proposer une traduction convenable. Les 255 composés restants ont été classifiés selon la manière de traduire. La plupart ont été traduits par des unités de plusieurs mots ou par des dérivés. 35 composés ont été exprimés par périphrase. Seulement 18 unités ont été traduites par des noms composés.

Il est impossible de généraliser les résultats de ce mémoire de licence parce que nous avons analysé qu'un petit groupe de noms composés. Nous pouvons constater que cette composition est plus fréquente en français qu'en tchèque qui préfère la dérivation. La traduction des unités lexicales qui ne figurent pas dans les dictionnaires pourrait être considérée comme contribution de ce travail.

VI. Seznam literatury

- ARNAUD, P. J. L., *Café mémoire, ingénieur béton: La néologie compositionnelle du français, morphologie, syntaxe ou calque?*, in: *Actes del I Congrés Internacional de Neologia de les Llengües Romàniques*. Barcelona, 2010, s. 307-320.
- ČECHOVÁ, M., *Čeština – řeč a jazyk*, Praha 2000.
- DOKULIL, M. *Mluvnice češtiny (I)*, Praha 1986.
- GREVISSE, M. – GOOSE, A., *Le bon usage*, Paris, 1991.
- HUBÁČEK, J., *Čeština pro učitele*, Opava 1998.
- LAROUSSE, *Orthographe, livres de bord*, Paris, 1995.
- LEHMANN, A., MARTIN-BERTHET, F., *Introduction à la lexicologie: sémantique et morphologie*, Paris, 2008.
- LESSARD, G., *Introduction à la linguistique française*, 1996.
- MATHIEU-COLAS, M., *Essai de typologie des noms composés français*, in: *Cahiers de lexicologie*, 69, 1996.
- MATHIEU-COLAS, M. *La flexion des noms à trait d'union*, 2010.
- MONTERMINI, F., *Units in compounding*, in: Scalise, S. – Vogel, I., *Cross Disciplinary Issues in Compounding*, 2010, s. 77–92.
- MORTUREUX, M.-F., *La lexicologie: entre langue et discours*, Paris. 2008.
- NIKLAS-SALMINEN, A., *La lexicologie*, Paris, 1997.
- RADIMSKÝ, J., *Les composés italiens actuels*, Paris, 2006.
- RIEGEL, M., PELLAT, J-Ch., RIOUL, R., *Grammaire méthodique du français*, Paris, 2009.
- ŠABRŠULA, J., *Základy francouzské lexikologie*, Praha, 1983.
- ŠMILAUER, V., *Nauka o českém jazyku*, Praha 1972.

Počítačové zdroje:

EUR-Lex (<http://eur-lex.europa.eu>)

Larousse (www.larousse.fr)

Le Petit Robert de la langue française 2012

Le Trésor de la langue française informatisé (<http://atilf.atilf.fr>)

VII. Seznam použitých zkratek

A	přídavné jméno
Adv	příslovce
Card	číslovka
f.	femininum
m.	maskulinum
N	podstatné jméno
PR	Le Petit Robert de la langue française
Prép.	předložka
TLF	Le Trésor de la langue française
V	sloveso

VIII. Seznam tabulek v textu

1. Překlady souslovím nebo složeným pojmenováním (substantivum s adjektivem), s. 30.
2. Překlady souslovím nebo složeným pojmenováním (substantiva), s. 33.
3. Jednoslovné překlady, s. 34.
4. Překlady opisem, s. 37.
5. Názvy zvířat a rostlin, s. 38.
6. Překlad kompozitem, s. 39.
7. Technické termíny, s. 41.
8. Lékařské termíny, s. 42.
9. Termíny z oblasti informačních technologií, s. 42.
10. Termíny z oblasti práva a obchodu, s. 42.
11. Terminologie ostatních oblastí, s. 43.
12. Typy, druhy, odrůdy, s. 44.
13. Zastaralá a příznaková slova, s. 45.
14. Názvy povolání, s. 46.
15. Ostatní, s. 46.

IX. Přílohy

1. Seznam latinských a řeckých konfixů (GREVISSE, M., GOSSE, 1991: 197-199)

Latinské konfixy:

<i>-cide</i>	<i>-cida</i> , od <i>caedere</i> – vraždit	insectiCIDE
<i>-cole</i>	<i>-cola</i> , od <i>colere</i> – pěstovat,	vitiCOLE
<i>-culteur, -culture</i>	<i>cultor, cultura</i>	apiCULTEUR,
<i>-fère</i>	<i>-fer</i> , od <i>ferre</i> – nést	cruciFÈRE
<i>-fique</i>	<i>-ficus</i> , od <i>facere</i> – dělat	frigoriFIQUE
<i>-fuge</i>	<i>-fuga</i> , od <i>fugare</i> a <i>fugere</i> –	centriFUGE
<i>-vore</i>	od <i>uorare</i> – jíst, hltat	graniVORE, fumiVORE

Řecké konfixy:

<i>Aér-</i>	vzduch	AÉROlithe
<i>Alg-</i>	bolest	gastrALGie
<i>Anthrop-</i>	člověk	ANTHROPOlogie
<i>Bar(y-)</i>	tlak, tíže	BAROmètre, BARYmétrie
<i>Bibli-</i>	kniha	BIBLIOfiile
<i>Bi-</i>	život	BIOlogie, BIOgraphie
<i>Carp-</i>	plod	gymnoCARPE
<i>Céfal-</i>	hlava	CÉPHALOpede
<i>Chrom-</i>	barva	CHROMOSphère
<i>Chrys-</i>	zlato	CHRYSOcale
<i>Ciném(at)-, cinés-, kinés(i)-</i>	pohyb	CINÉMATOgraphie
<i>Cosm-</i>	svět	COSMOnaute
<i>Crat-</i>	moc	ploutoCRATie
<i>Cycl-</i>	kruh	CYCLOstome
<i>Dactyl-</i>	prst	ptéroDACTYLE
<i>Dém-</i>	lid	DÉMOgraphie
<i>Drome-</i>	běh	cynoDROME
<i>Dynam-</i>	síla	DYNAMOmètre
<i>Gam-</i>	svazek	cryptoGAME
<i>Gast(é)r-</i>	žaludek	GASTEROpode
<i>Gé-</i>	země	GÉOlogie
<i>Gramm-</i>	psaní	téléGRAMME
<i>Graph-</i>	písmo	GRAPHOlogie
<i>Gyn(éc)-</i>	žena	GYNÉCOlogie
<i>Héli-</i>	slunce	HÉLIOtheraphie
<i>Hém(at)-</i>	krev	HÉMATOlogie
<i>Hipp-</i>	kůň	HIPPOphagie

<i>Hydr-</i>	voda	HYDRavion
<i>Iatr-</i>	lékařství	IATROgène
<i>Id-</i>	vzezření	odontoÍDE
<i>Lâtre-</i>	kult	zooLÂTRie
<i>Lith-</i>	kámen	LITHOgraphie
<i>Log-</i>	projev	LOGOpédie
<i>Man-</i>	vášeň	cleptoMANE
<i>Manci-</i>	prorokování	oniroMANCIE
<i>Més-</i>	střed	MÉSocarpe
<i>Métr-</i>	měření	MÉTROnome
<i>Morph-</i>	tvar	MORPHologie
<i>Nécr-</i>	smrt	NÉCROlogie
<i>Neur-, névr-</i>	nerv	NEUROlogie, NÉVROtomie
<i>Odont-</i>	zub	orthoDONTie
<i>Onym-</i>	jméno	TopONYMie
<i>Ophthalm-</i>	oko	OPHTALMOlogie
<i>Or-</i>	hora	OROgraphie
<i>Orama-</i>	pohled	panORAMA
<i>Path-</i>	bolest, nemoc	PATHOgène
<i>Péd-</i>	dítě	PÉDiatrie
<i>Phil-</i>	přítel	PHILharmonique
<i>Phobe-</i>	obava	xénoPHOBE
<i>Phone-</i>	zvuk, hlas	PHONOgraphie, téléPHONE
<i>Phot-</i>	světlo	PHOTOgraphie
<i>Pneum(at)-</i>	dech	PNEUMATOlogie
<i>Pod-</i>	chodidlo	PODOlogie, gastéroPODE
<i>Psych-</i>	duše	PSYCHiatre
<i>Ptér-</i>	křídlo	hélicoPTÈRE
<i>Pyr-</i>	ohněň	PYROmane
<i>Rhin-</i>	nos	RHINOscopie
<i>Spher-</i>	sféra	SPHÉROmètre
<i>Stomat-</i>	ústa	STOMATOlogie
<i>Techn-</i>	věda, umění	TECHNOcrate
<i>Thanas-, thanat-</i>	smrt	euTHANASie
<i>Thé-</i>	bůh	monoTHÉisme
<i>Thèque-</i>	skříňka	discoTHÈQUE
<i>Thérap-</i>	péče	HydroTHÉRAPie
<i>Therm-</i>	teplo	THERMOmètre
<i>Tom-</i>	řez	TOMOgraphie
<i>Top-</i>	místo	TOPonymie
<i>Typ-</i>	znak, písmeno	TYPOgraphie, photoTYPie
<i>Xén-</i>	cizinec	XÉNOphobe
<i>Xyl-</i>	dřevo	XYLOphone
<i>Zo-</i>	zvíře	protoZOAire

2. Typologie komozit N + N (MATHIEU-COLAS, M., 1996)

NOM +NOM

N/N	<i>une fille(-)mère, un mètre cube</i>
N/-ière (cuis.)	<i>une truite meunière, des moules marinières</i>
N/major	<i>un aide-major, un chirurgien-major</i>
Maître/N	<i>un maître cuisinier, un maître imprimeur</i>
A=n/N	<i>un bleu turquoise, un jaune citron</i>
A=n/A=n	<i>un sourd-muet</i>
Pp=n/Pp=n	<i>un épaulé-jeté</i>
N/N abrégé	<i>un feuilleton télé, un roman photo</i>
N abrégé/N	<i>une télé couleur</i>
N abrégé/N abrégé	<i>le bac philo</i>
N/Npr	<i>un bain-marie, une reine-claude</i>
N/Npr abrégé	<i>l'antigène Ge (=Gerbich)</i>
A=n/Npr	<i>le vert Véronèse, le rouge Congo</i>
Npr/N	<i>un tom-pouce, un pascal-seconde</i>
Npr/Npr	<i>un jean-jean, un paris-brest</i>
Dériv. de [Npr comp.]	<i>un cap-hornier, un louis-philippard</i>
Point cardin. Composé	<i>le nord-est</i>
Point cardin. (ou Ngéogr.)/N ethnique	<i>les Sud-Américains</i>
Point cardin. (ou centre)/Ngéogr.	<i>lr Nord-Yémen, le Centre-Annam</i>
Point cardin./Divers	<i>le Nord-Express</i>
Poss N/N	<i>Sa Majesté Carnaval</i>
N/numéro Card	<i>le problème numéro un</i>
N/Chiffre/N(chim.)	<i>le glucose-6-phosphate</i>

Podskupina N + déterminant + N

N/°N	<i>du château-la-pompe, le père la Pudeur</i>
Npr/°N	<i>un robert-le-diable (entom.)</i>
N/tout N	<i>une assurance tous risques</i>
N/tout °N	<i>Monsieur Tout-le-Monde</i>
N/Card N	<i>une manche trois-quarts</i>
N/Card N Adv	<i>une cerf dix-cors jeunement</i>

Podskupina N + N/A composé

N/[mi-, demi-, semi-/N]	<i>un billet demi-tarif, un cheval demi-sang</i>
N/[non/N]	<i>un compartiment non-fumeurs</i>
N/[Thème-o/N]	<i>un aide radio-électricien</i>
N/Thème-yl/N	<i>l'hydroxide-éthyl-cellulose</i>
N/Npr comp.	<i>une cocquille Saint-Jacques</i>

N/Comp. divers

une mouche tsé-tsé, un salon-salle à manger

Podskupina Ncomposé + N

[Particule/N]/N

la sous-traitance-fourniture

[Card/N]/N

un trois-quarts centre

[V/N]/N

un sèche-chevaux pistolet

Podskupina N et N

N/et/N

des dommages et intérêts, les us et les coutumes

°A=n/et/°A=n

des hauts et des bas

°N/et/°N

la faucille et le marteau, la cour et la ville

°N/et/[°particule/N]

le ban et l'arrière-ban

N + Prép + N dělí do tří hlavních skupin podle četnosti (*de, à, en*).

Každá skupina opět zahrnuje několik podskupin.

NOM + DE + X

N + de +N

N/de/N

une prise de sang, un mot de passe

N/de/N abrégé

un licence de philo

N abrégé/de/N abrégé

un prof de gym

Dériv. de [N/de/N]

un fil-de-fériste, un quart-de-finaliste

N/de/Npr

le talon d'Achille, le cheval de Troie

N/de/°N

la peur du gendarme, l'étoile du berger

N/de/°Npr

du côtes-du-rhône, une larme-du-Christ

N/de/DémN

le chéri de ces dames, les biens de ce monde

N/de/A=n

un prix de gros, un litre de rouge

N/de/°A=n

la politique du pire, le droit des pauvres

N/de/°Adv A=n

la loi du plus fort

A=n/de/N

le vert de cuivre, un bas-de-casse

A=n/de/Npr

le bleu de Prusse, du gros de Naples

A=n/de/°N

un ras-du-cou, un fort des Halles

A=n/de/Indéfini N

une belle-d'un-jour

A=n/de/Card N

une belle-d'onze-heures

A=n/de/A=n

du blanc de blanc(s)

A=n/de/°A=n

le fin du fin, la der des der(s)

Pp=n/de/N	<i>un blessé de guerre</i>
Adv=n/de/N	<i>un dessous-de-plat, un devant de cheminée</i>
Adv=n/de/°N	<i>le derrière de la tête, le dessus du panier</i>
Card=n/de/N	<i>un quatre-de-chiffre, un huit de coeur</i>
Ord=n/de/N	<i>un premier (un second) de cordée</i>
Card/Ord=n/de/N	<i>un trois-quarts-de-sang</i>
Card N/de/Npr	<i>les Vingt-quatre heures du Mans</i>
N/de/°Card=n	<i>la bande des quatre, le groupe des Cinq</i>
N/de/Card N	<i>la semaine de quarante heures</i>
N/de/°Card N	<i>un règle des trois unités</i>
N/de tout N	<i>des valeurs de tout repos</i>

Podskupina N + de + Ncomposé

N/de/Comp. sur particule	<i>un pacte de non-agression</i>
N/de/Comp. sur thème	<i>un car de radio-reportage</i>
N/de/Comp. sur lettre gr.	<i>le salicylate de bêta-naphtyle</i>
N/de/Comp. sur verbe	<i>une maison de rendez-vous</i>
N/de/Comp. sur Adj	<i>une collection de prêt-à-porter</i>
N/de/°Comp. sur Adj	<i>le Salon du prêt-à-porter</i>
N/de/N Prép Vinf	<i>une demande à permis de construire</i>
N/de/°N Prép Vinf	<i>le retrait du permis de conduire</i>
N/de/Npr comp.	<i>la danse de Saint-Guy</i>
N/de/°Npr comp.	<i>les feux de la Saint-Jean</i>
N/de/N Card	<i>une voiture de formule un, les enragés de mai 68</i>
N/de/Emprunt	<i>un spectacle de music-hall</i>
N/de/Comp. divers	<i>un crime de lèse-majesté</i>

Podskupina Ncomposé + de + N

Comp. sur particule/de/N	<i>un sous-marin de poche</i>
Comp. sur verbe/de/N	<i>un rendez-vous d'affaires</i>
Comp. divers/de/N	<i>un bout-dehors de foc</i>

N + de + divers

N/de/Card	<i>la règle de trois, la guerre de 14</i>
N/de/[Card/Card]	<i>la guerre de 14-18</i>
Card=n/de/Divers	<i>le dix de der</i>
N/de/Vinf	<i>la permis de conduire</i>
N/de/Vinf X	<i>un empêheur de danser en rond</i>
N/de/Eléments verbbaux	<i>un tour de passe-passe</i>
N/de/[non/Vinf]	<i>une fin de non recevoir</i>
N/de/[Pp/N]	<i>un jugement de donné acte</i>

N/de/Pron	<i>le bien d'autrui</i>
N/de/Adv	<i>les pattes de derrière</i>
N/de/le plus/X	<i>la loi du plus fort, l'allure du plus près (mar.)</i>
N/de/Adv X	<i>un oiseau de peu de créance</i>
N/de/Prép N	<i>une voix d'outre-tombe, les territoires d'outre-mer</i>
N/de/Prép °N	<i>des idées de derrière la tête</i>

NOM + À + X

N + à + N

N/à/N	<i>une cuillère à soupe, un face-à-main</i>
N/à/N avec redoublement	<i>un face-à-face</i>
N/à/A=n	<i>une cartouche à blanc, une mise à plat</i>
A=n/à/N	<i>du rouge à lèvres</i>
N/à/°N	<i>la peinture à l'huile, un dîner aux chandelles</i>
A=n/à/°N	<i>le vert à l'iode</i>
N/à/°A=n	<i>le travail au noir</i>
N/à/°tout A=n	<i>la pêche au tout gros</i>
N/à/la/A=n	<i>des tomates à la provençale</i>
N/à/la/N	<i>une volaille à la diable, un pantalon à la hussarde</i>
N/à/la/Npr	<i>une sauce à la Béchamel, une victoire à la Pyrrhus</i>
N/à/°Pp=n	<i>une victoire à l'arraché</i>
N/à/°Vinf=n	<i>la pêche au lancer</i>
N/à/[Card/N]	<i>un moteur à deux temps, une route à trois voies</i>
N/à/[Poss/N]	<i>la fille à sa maman</i>

Podskupina N + à + Ncomposé

N/à/Comp. sur particule	<i>le travail à mi-temps, du papier à l'en-tête</i>
N/à/Comp. sur thème	<i>un four à micro-ondes</i>
N/à/Comp. sur verbe	<i>une porte à va-et-vient</i>
N/à/[N/de/X]	<i>un contredit à injonction de payer</i>

Podskupina Ncomposé + à + N

VN/à/N	<i>un tire-bouchon à vis, un porte-savon à ventouse</i>
N à Vinf/à/N	<i>une machine à laver à tambour</i>

N + à + divers

N/à/Card	<i>un ménage à trois</i>
N/à/Card-Card	<i>une mesure à trois-deux</i>
N/à/Vinf	<i>un fer à repasser, une machine à coudre</i>
Ncomp/à/Vinf	<i>des petits pois à écosser</i>
N/à/tout Vinf	<i>un homme à tout faire</i>
N/à/Vinf N	<i>un vent à décorner les boeufs</i>
N/à/Vinf X	<i>une histoire à dormir debout</i>
N/de °N/à Vinf X	<i>le droit des peuples à disposer d'eux-mêmes</i>
N/à/°Divers	<i>un vol au rendez-moi</i>

NOM + EN + X**N + en + N**

N/en/N	<i>une mise en scène, un arc-en-ciel</i>
N/en/A=n	<i>une vente en gros, les hommes en blanc</i>
N/en/Lettre alpha.	<i>un filtre en T, un tiroir en D</i>
VN/en/Lettre alpha.	<i>un porte-objectif en U</i>
N/en/°N	<i>un pet-en-l'air</i>
N/en/Card N	<i>une pièce en trois actes</i>
N/en/Comp. sur verbe	<i>un décor en trompe-l'oeil</i>
N/en/Comp. sur particule	<i>un garage en sous-sol</i>
Comp. sur particule/en/N	<i>un sous-marin en plongée</i>

N + en + divers

N/en/Pron.	<i>la chose en soi, une fin en soi</i>
N/en/Adv	<i>une fuite en avant, un retour en arrière</i>
N/en Pprés	<i>une prise en passant (échecs)</i>
N/en/Ord	<i>un officier en second</i>
N/en/Card	<i>une mise en huit</i>
N/de N/en Card	<i>un couper de cheveux en quatre</i>

N + ès + N

N/ès/N	<i>un docteur ès lettres</i>
--------	------------------------------

Poslední skupinu potom tvoří struktury typu NOM + AUTRE PRÉP. + X:

N/après/N	<i>un service après(-)vente, une lotion après rasage</i>
N/avant/N	<i>un accouchement avant terme</i>
N/avant/Vinf X	<i>un jugement avant faire droit</i>

N/avec/N	<i>un crime avec préméditation</i>
Card=n/avec/N	<i>un quatre avec barreur (avir.)</i>
N/avec/°N	<i>un pacte avec diable</i>
N/avec/Ncomp	<i>une chambre avec demi-pension</i>
N/contre/N	<i>un crime contre(-)nature</i>
N/contre/°N	<i>une course contre la montre</i>
N/dans/N	<i>une mesure dans oeuvre (bât.)</i>
N/dans/°N	<i>la géométrie dans l'espace</i>
N/derrière/N	<i>une course derrière deryn</i>
N/entre/N	<i>une donation entre vifs, des injures entre époux (dr.)</i>
N/hors/N	<i>un prix hors de taxes</i>
N/hors/°N	<i>un cheval hors la main (équit.)</i>
N/hors de/N	<i>un cheval hors d'âge</i>
N/hors de/°N	<i>un diamant hors de l'oeuvre</i>
N/hors/Pron	<i>une longueur hors tout</i>
N/par/N	<i>une attaque par surprise, un jugement par défaut</i>
N/par/°N	<i>un nettoyage par le vide</i>
N/par/Card	<i>la preuve par neuf</i>
	<i>un film pour enfants, une condamnation pour meurtre</i>
N/pour/N	
N/pour/°N	<i>une lutte pour la vie, l'art pour l'art</i>
N/pour/Card N	<i>un lit pour une personne</i>
N/pour/Divers	<i>une histoire pour rire, une mesure pour rien</i>
N/sans/N	<i>un ministre sans portefeuille</i>
Card=n/sans/N	<i>un deux sans barreur (avir.)</i>
N/selon/Npr comp.	<i>l'Évangile selon saint Luc</i>
N/sous/N	<i>une opération sous anesthésie</i>
	<i>le rappel sous les drapeaux, le tunnel sous la Manche</i>
N/sous/°N	
N/sur/N	<i>la liberté sur parole, la sculpture sur bois</i>
N/sur/°N	<i>un déjeuner sur l'herbe, l'impôt sur les sociétés</i>
N/sur/Pron	<i>un retour sur soi-même</i>
N/sur/°Ncomp	<i>l'impôt sur les plus-values</i>